

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการ
ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธานี สุขเกษม

อาจารย์วุฒิพงศ์ บัวซ้อย

พ.ศ. 2553

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการ ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

คณะผู้วิจัย สังกัด

1. ผศ. ธานี สุขเกษม สาขาวิชารัฐศาสตร์
2. นายวุฒิพงศ์ บัวช้อย สาขาวิชารัฐศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัย

ราชภัฏเพชรบูรณ์ ประจำปี พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนาของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ได้กำกับนักวิจัยให้สามารถบริหารการทำวิจัยได้สำเร็จลงด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิธร แท่นทอง และเจ้าหน้าที่ทุกคนโดยเฉพาะคุณเจี๊ยบของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่อำนวยความสะดวกต่างๆ ในการทำวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น โครงการวิจัยจนสำเร็จได้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง และประชาชนตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และขอขอบคุณบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็ก และประชาชนตำบลคงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ให้ความร่วมมืออย่างดีในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่ต้องนำมาใช้วิเคราะห์ประกอบการวิจัย

ธานี สุขเกษม และวุฒิพงศ์ บัวซ้อย

มีนาคม 2554

บทคัดย่อ

การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน และเพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 791 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างของวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 768 คน และกลุ่มตัวอย่างของวิจัยเชิงคุณภาพ 23 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการศึกษา คือ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ตอนบน พบว่า รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางนิเวศที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการซ่อมแซมระบบน้ำที่ชำรุดเสียหายให้ใช้ได้เป็นปกติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำวางแผน เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง และพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดคิวการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ และการซ่อมแซมเหมืองฝายโดยชาวบ้าน เป็นการปฏิบัติในระดับน้อย

นอกจากนี้การปฏิบัติของรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ตอนบน ยังพบว่า คณะกรรมการในการจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลมีน้อยเกินไป ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยมาทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองหรือประชุมไม่ค่อยครบและนานๆ จะประชุมกันครั้ง โดยเฉพาะก่อนฤดูทำนา ส่วนใหญ่จะแต่งตั้งกันขึ้นมาลอยๆ มากกว่า โดยส่วนใหญ่คณะกรรมการในการจัดการน้ำจะเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และชาวบ้านที่ทำนา ในการจัดตั้งคณะกรรมการก็จะกำหนดกันขึ้นมาเอง ส่วนการปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการน้ำ พบว่า มีการขุดเหมืองเล็กๆ เพื่อ ส่งน้ำไปในนาของชาวบ้านเพิ่ม กล่าวคือเดิมจะใช้น้ำผ่านนาของคนอื่นก่อน คือ นำน้ำเข้านาคนอื่นให้เต็มก่อนแล้วค่อยเปิดทางน้ำมาที่นาตนเอง นอกจากนี้ได้มีการทำถนนโดยถมดินและหินลูกรังลงไปในทุกนาผ่านหัวแปลงของนาชาวบ้านเพื่อทำถนน เพื่อสะดวกในการขนข้าวช่วงเก็บเกี่ยวข้าว รวมถึงใช้ถนนนี้เป็นคันคูกันน้ำป้องกันน้ำท่วมด้วย และการใช้น้ำชาวนาจะใช้ใครใช้มัน เพราะน้ำมีเพียงพอสำหรับทุกคน แต่ก็พอจะมีระบบการใช้น้ำหรือระบบการจัดการน้ำใช้ร่วมกัน คือ ในวันนั้นใครใช้น้ำเข้านาตนเองก่อนก็ให้คนนั้นใช้น้ำให้เต็มมาก่อน คนต่อไปก็จะใช้เป็นลำดับต่อไป หรือไม่ก็จะมีการเจรจากันโดยขอ

แบ่งน้ำจากคนแรกก่อนหากมีการใช้น้ำตรงกันหรือใช้น้ำวันเดียวกัน โดยทำเป็นน้ำล้นจากถังกันน้ำของคนแรก กล่าวคือ คนแรกจะทำถังกันน้ำที่เหมือนแบบปิดทางน้ำไม่ให้น้ำไหลผ่านเลย เมื่อมีการเจรจา ก็จะลดถังกันน้ำลงให้น้ำไหลล้นไปได้เพื่อจะให้คนที่มาเจรจาได้ใช้น้ำร่วมด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ปัญหาการใช้น้ำร่วมกันจะไม่ค่อยมี เพราะมีน้ำเพียงพอสำหรับชาวบ้านทุกคน ในบางครั้ง การจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรก็พบว่า ชาวบ้านช่วยกันนำเครื่องสูบน้ำไปช่วยกันสูบน้ำจากแม่น้ำป่าสักให้ไหลไปตามเมืองไปสู่ตนเองในช่วงการทำนาปี

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีระดับของการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าการปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการหรือขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มเพื่อจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร และพบว่ามีคณะกรรมการเหมืองฝาย การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร อบต. ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบลเพื่อจัดการน้ำร่วมกัน การประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร และการสร้างกฎ เกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ พบการปฏิบัติในระดับน้อย นอกจากนี้การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ ยังพบว่า การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการรักษาน้ำใช้ในการเกษตรที่สะอาดยังมีน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมน้อยหรือให้ความร่วมมือน้อยในการประชุมปรึกษาหารือเรื่องการใช้น้ำร่วมกัน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการทำนาไม่ค่อยมี

การปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น เพื่อรับทราบปัญหาความต้องการ และประเด็นที่จะพัฒนาประกอบการการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ พบว่า ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม หากมีการประชุมก็จะนำเสนอประเด็นปัญหาอื่นๆ ไม่ใช่เรื่องการใช้น้ำ คือ ให้ทำถนนลงไปนานาเพื่อสะดวกในการขนข้าวเปลือกขึ้นมาจากนา เพราะนาตนเองอยู่ลึกกว่านาของคนอื่น การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำก็ไม่พบเรื่องการพัฒนา กล่าวคือ ก็จะใช้กรรมการเดิมในการดำเนินการเรื่องการจัดสรรน้ำให้กับลูกบ้าน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ทำนาไม่ค่อยมี รวมทั้งบางพื้นที่ก็มีแนวโน้มที่จะทำคลองส่งน้ำจากเขื่อนห้วยใหญ่ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มาใช้ทำการเกษตร และพื้นที่การทำวิจัยบางส่วนก็จะจัดการปัญหาเรื่องน้ำด้วยตนเอง คือ ใครจะทำการเกษตรในฤดูแล้งก็จะดูดน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำป่าสัก หรือไม่ก็ดูดน้ำขึ้นมาจากใต้ดินเพื่อทำการเกษตรในฤดูแล้ง

Abstract

The purpose of this research were to study 1) model and procedure in water resource management in the upper Pasak watershed and 2) to develop the potentiality of local organization in water resource management in the upper Pasak watershed. The sample group consisted 791 samples and divided into two groups included 768 questionnaires by quantitative method and 23 interviewees. The research instrument was a questionnaire and interview were used as a tool for data collection. They were the unconstructed interviews. The data were analyzed by using descriptive statistics and content analysis for qualitative analysis.

The research findings were as follows :

1. The pattern and procedure of water resource management in the upper Pasak Watershed by the over all were at low level.
 - 1.1 the practicing of model and method in water management were also at low level.
 - 1.2 the patenting in the stages of water management were found that there were the barrage to managed water supply.
2. The potential development of local organization in water management in the upper Pasak watershed were found at low level although there were many barrage groups but there had no cooperation among theirs groups, there were no network among water users in community villages or sup-district and the lack of participation.
3. The stage of problem awareness, demands and the issue of potential development found that people were not to take part in community meeting, they were only demanded for roads to there field.

Key Words : The Potentiality Development of Local Organization.
 Water Resource Management.
 Upper Pasak Watershed.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ ก

กิตติกรรมประกาศ ง

สารบัญ จ

สารบัญตาราง ช

บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
แนวความคิดเกี่ยวกับลุ่มน้ำ	7
แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำ	9
แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานการรวมกลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น	17
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
กรอบแนวความคิด	29
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	31
วิธีการศึกษา	31
ประชากรที่ใช้ในการศึกษา	32
กลุ่มตัวอย่าง	32
การสุ่มตัวอย่าง	34
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การเก็บรวบรวมข้อมูล	39
การวิเคราะห์ข้อมูล	39
การนำเสนอข้อมูล	40
ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	40
บทที่ 4 ผลการวิจัย	41
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาด้านข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	42
ตอนที่ 2 ผลการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน	46
ตอนที่ 3 ผลการศึกษาด้านการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน	50
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	54
สรุปการวิจัย	54
อภิปรายผล	59
ข้อเสนอแนะ	61
บรรณานุกรม	62
ภาคผนวก	65
ก แบบสอบถาม	66
แบบสัมภาษณ์สำหรับนายก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน	73
ข หลักฐานการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	77
ประวัติผู้วิจัย	80

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 พื้นที่ตำบลที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย	3
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ	42
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ	43
ตารางที่ 4.3 แสดง จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพสมรส	43
ตารางที่ 4.4 แสดง จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด	44
ตารางที่ 4.5 แสดง จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้ส่วนตัวเฉลี่ย ต่อเดือน	44
ตารางที่ 4.6 แสดง จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ	45
ตารางที่ 4.7 แสดง จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตำแหน่ง	45
ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน	46
ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ	50

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุดของจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งไหลผ่านตอนกลางของจังหวัดจากทิศเหนือไปทิศใต้ มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาผาหลาในจังหวัดเลยและมีห้วยลำธารหลายสายที่เกิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ไหลมาลงแม่น้ำป่าสัก ในฤดูฝนถ้าฝนตกชุกน้ำก็จะไหลท่วมล้นฝั่งทำให้เกิดอุทกภัยอย่างฉับพลัน เนื่องจากแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำที่แคบ ในทางตรงข้ามเมื่อถึงฤดูแล้งน้ำจะตื้นเขินขาดตอนเป็นช่วงๆ ไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตร อย่างไรก็ตามแม่น้ำป่าสักได้ไหลหล่อเลี้ยงที่ราบลุ่มในจังหวัดเพชรบูรณ์อันเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณนับตั้งแต่ตัวเมืองเพชรบูรณ์ไปจนถึงชุมชนโบราณเมืองศรีเทพ ซึ่งชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำป่าสักในการดำรงชีวิตมาหลายชั่วอายุคน

ลุ่มน้ำป่าสักเป็นลุ่มน้ำสาขาทางทิศตะวันออกของลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีลักษณะรูปร่างแคบเรียวยาวคล้ายขนนกครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา มีความกว้างประมาณ 45 กิโลเมตร ความยาวของลุ่มน้ำประมาณ 350 กิโลเมตร และมีพื้นที่รวมของลุ่มน้ำทั้งหมดประมาณ 16,292 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศของบริเวณลุ่มน้ำป่าสักทางตอนบน จะมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ล้อมรอบทั้งฝั่ง ตะวันออกและตะวันตกเป็นแนวยาวนานตลอดลงมาถึงอำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ก่อนที่จะค่อยๆ เปลี่ยนไปมีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ยๆ สลับกับที่ราบเพียงเล็กน้อย ลงมาทางใต้จนเข้าเขตจังหวัดลพบุรี สระบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่จึงจะเป็นที่ราบ และเมื่อแม่น้ำ ป่าสักไหลไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่ก็จะเปลี่ยนเป็นที่ราบลุ่ม จากลักษณะความแตกต่างของพื้นที่ทางตอนบนของต้นน้ำเป็นทิวเขาสูง แล้วเปลี่ยนเป็นพื้นที่ราบลุ่มทางปลายน้ำดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้อาจแบ่งพื้นที่ของลุ่มน้ำป่าสัก (Pasak Basin) ออกเป็น 2 ตอน คือ

บริเวณลุ่มน้ำป่าสักตอนบน โดยเริ่มตั้งแต่อำเภอหล่มเก่าจังหวัดเพชรบูรณ์ลงไปจนถึงอำเภอชัยบาดาลจังหวัดลพบุรี กับลุ่มน้ำป่าสักตอนล่างซึ่งเริ่มตั้งแต่อำเภอแก่งคอย อำเภอเมือง อำเภอเสาไห้ของจังหวัดสระบุรีลงไปจนถึงอำเภอท่าเรือ อำเภอนครหลวง และอำเภอเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันแม่น้ำป่าสักโดยเฉพาะในแนวลุ่มน้ำป่าสักตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่ของจังหวัด เพชรบูรณ์ส่วนใหญ่ เริ่มเผชิญกับปัญหาวิกฤติในหลายๆ ด้าน อันเกิดจากการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การใช้สารเคมีในไร่นา การทิ้งขยะและระบายน้ำเสียลงในแม่น้ำ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและเกิดน้ำท่วมฉับพลันในฤดูฝน น้ำเน่าเสีย ปลาตาย อีกทั้งแม่น้ำมีความตื้นเขิน เนื่องมาจากเศษหินดินทราย ที่ไหลมาจากที่สูงและการทิ้งขยะลงในแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากการขยายตัวของเขต เมืองส่งผลให้เกิดการขยายตัวของสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ถนน หรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขวางทางน้ำทำ ให้น้ำไหลไม่ทันก่อให้เกิดน้ำท่วม รวมทั้งเกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ เช่น โครงการเหมืองฝาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในชุมชนลุ่มน้ำป่าสัก (บริษัทเอสดี อีคอน คอรัปอเรชั่น จำกัด, 2545, น.1-13) ได้รวบรวมข้อมูลจากส่วนราชการต่าง ๆ เช่น ข้อมูลจากกรม อุดนียมวิทยา กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดพื้นที่เสี่ยงต่อการ เกิดอุทกภัยในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยจัดลำดับพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยออกเป็น 4 ระดับ คือ พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยสูง พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยปานกลาง พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิด อุทกภัยต่ำ และพื้นที่ที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย ดังนี้

ตารางที่ 1.1 พื้นที่ตำบลที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย

อำเภอ	พื้นที่เสี่ยงสูง	พื้นที่เสี่ยงปานกลาง	พื้นที่เสี่ยงต่ำ	พื้นที่ที่ไม่เสี่ยง
เมืองเพชบูรณ์	ต.คงมูลเหล็ก ต.ท่าพล ต.นางั่ว ต.ระวิง ต.น้ำร้อน ต.นาป่า ต.ในเมือง ต.สะเคียง ต.นายม	ต.ตะเบา ต.ป่าเลา ต.ห้วยใหญ่	ต.บ้านโคก ต.วังชมภู ต.ห้วยสะแก ต.ซอนไพร	
วิเชียรบุรี			ต.โลกปรัง ต.บึงกระจับ ต.สามแยก ต.ท่าโรง ต.น้ำร้อน ต.บ่อรัง ต.พุเตย ต.ภูน้ำหยด ต.วังใหญ่ ต.ชันน้อย ต.ชันสมบูรณ์	
หนองไผ่	ต.วังโบสถ์ ต.กองพล	ต.ห้อยโป่ง ต.นาเกลือ ต.ท่าแดง	ต.หนองไผ่ ต.บ้านโกชน ต.บัววัฒนา	ต.ยางงาม ต.บ่อไทย ต.วังท่าดี ต.เพชรละคร
หล่มเก่า	ต.นาแซง ต.นาเกาะ	ต.หินสาว ต.หล่มเก่า		ต.นาซำ ต.ศิลา ต.วังบาน ต.ตาคลอย
หล่มสัก	ต.น้ำเฒ่า ต.หนอง ไขว่ ต.บ้านกลาง ต.ห้วยไร่	ต.สักหลง ต.หนอง สว่าง ต.ฝายนาแซง ต.วัดป่า ต.ห้วยโสก	ต.ท่าอิบุญ ต.ช้างตะลูด ต.บึงคล้า ต.ลานป่า	ต.บ้านดัว ต.ปากช่อง ต.น้ำซุน ต.น้ำก้อ ต.บึงน้ำเต้า
ศรีเทพ	ต.ศรีเทพ		ต.สระกรวด ต.โลกสะอาด ต.คลองกระจิง ต.นาสนุ่น ต.ประดู่งาม	
บึงสามพัน		ต.กันจู่	ต.หนองแจ้ง ต.พญาวัง ต.ชันไม้แดง ต.ชันสมอทอด	ต.สระแก้ว ต.บึงสามพัน
น้ำหนาว				ทุกตำบล
เขาค้อ		ต.เขาค้อ ต.ริมสีมวัง		ทุกตำบลที่เหลือ

ที่มา: ประยุกต์จากบริษัทเอสดี อีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด, 2545, น.11-12

จากข้อมูลข้างต้น พบว่า พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ จะอยู่ในรัศมีห่างจากบริเวณแม่น้ำป่าสักระหว่าง 10-20 กิโลเมตร ซึ่งจะเป็นบริเวณพื้นที่ที่กว้างขวางมากขนานไปตามลำน้ำป่าสัก

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวหลายชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้รวมตัวกัน เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟู แม่น้ำป่าสัก โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การจัดเวทีสนทนา และวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้นำกรุกป่าและผู้ทิ้งขยะลงแม่น้ำอีกด้วย ในการแก้ปัญหาดังกล่าวประชาชนได้มีการรวมตัวกันในรูปขององค์กรท้องถิ่นที่เกิดจากการร่วมมือกันของประชาชน รัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาอยู่บ้าง แต่ในสภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ พบว่า การรวมตัวกันขององค์กรท้องถิ่นยังไม่มีเอกภาพและไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร เพราะเป็นการรวมตัวของบางชุมชนและไม่มี ความต่อเนื่องของกิจกรรมในการอนุรักษ์ อีกทั้งยังมีชุมชนอีกหลายชุมชนในเขตลุ่มน้ำป่าสักไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ดังนั้นงานวิจัยในครั้งนี้จึงมีความมุ่งหวังที่จะศึกษาว่าองค์กรท้องถิ่นมีองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนอย่างไร รวมทั้งจะมีรูปแบบหรือการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนอย่างไร เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยและคณะจึงได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” ขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของพื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง และองค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็ก เนื่องจากเป็นอบต. ที่มีพื้นที่ติดกับลุ่มน้ำป่าสัก และมีปัญหาด้านจัดการน้ำรวมทั้งเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยสูงของเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน (บริษัทเอสดี อีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด, 2545, น.11-12)

ขอบเขตของเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตของเนื้อหาของการศึกษา คือ ทำการศึกษาในเรื่อง การประมวลองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำ ป่าสักโดยองค์กรท้องถิ่น และการแสวงหา รูปแบบ / วิธีการจัดการในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

ขอบเขตของประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ คณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง และคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็ก รวมทั้งผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลสักหลง และตำบลคงมูลเหล็กที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำป่าสัก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
2. องค์กรท้องถิ่นได้พัฒนาศักยภาพในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

องค์กรท้องถิ่น หมายถึง องค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งประชาชนของตำบลสักหลง และตำบลคงมูลเหล็กที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร

การจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง องค์การท้องถิ่นได้ร่วมมือกันในการจัดสรรทรัพยากรน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสักตอนบน เพื่อใช้ในการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรทรัพยากรน้ำเชิงนโยบาย หรือการจัดสรรทรัพยากรน้ำเชิงปฏิบัติในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรร่วมกัน

ลุ่มน้ำป่าสักตอนบน หมายถึง พื้นที่ที่ถูกกำหนดขึ้นมาในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ทั้งนี้ลุ่มน้ำป่าสักตอนบนเริ่มตั้งแต่อำเภอหล่มเก่าจังหวัดเพชรบูรณ์ ลงไปจนถึงอำเภอยะบาลจังหวัดลพบุรี

ลุ่มน้ำ คือ หน่วยพื้นที่หนึ่งที่ประกอบด้วยทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์) และทรัพยากรคุณภาพชีวิต (สังคม สิ่งแวดล้อม) ระบบลุ่มน้ำประกอบด้วยทรัพยากรเหล่านี้อยู่ร่วมกัน คละกันอย่างกลมกลืนจนมีเอกลักษณ์และพฤติกรรมร่วมกันเป็นลุ่มน้ำที่มีลักษณะและแสดงบทบาทเฉพาะจึงมักเรียกลุ่มน้ำเป็นทรัพยากรลุ่มน้ำหรือระบบทรัพยากร (www.dnp.go.th/Watershed/class.htm, April,27,2004)

พื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยสันปันน้ำ (boundary) เป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำสายหลักในเขตลุ่มน้ำนั้น ๆ เมื่อฝนตกลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำจะไหลออกสู่ลำธารสายย่อย ๆ (sub-order) แล้วรวมกันออกสู่ลำธารสายใหญ่ (order) และรวมกันออกสู่แม่น้ำสายหลัก (mainstream) จนไหลออกปากน้ำ (outlet) ในที่สุด (www.dnp.go.th/Watershed/class.htm, April,27,2004)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” คณะผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับลุ่มน้ำ
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำ
3. แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานการรวมกลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวความคิด

ซึ่งจะได้นำเสนอตามลำดับ ต่อไปนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับลุ่มน้ำ

ความหมายและลักษณะของ “ลุ่มน้ำ” ลุ่มน้ำ (Watershed) เป็นพื้นที่เหนือจุด ๆ หนึ่งบนลำธาร ซึ่งจะระบายน้ำจากเส้นต้นบนน้ำ และไหลลงสู่ลำธารหรือแม่น้ำ โดยพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ ในธรรมชาตินั้นมีทรัพยากรหลายอย่างรวมกันทั้งสิ่งมีชีวิตสิ่งไม่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นทางกายภาพ ทางสังคม และวัฒนธรรม (เกษม จันทร์แก้ว, 2528 อ้างถึงใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, 2543, น. 8)

นอกจากนี้สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์ , บรรณาธิการ, 2536 อ้างถึงใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, 2543, น. 8) ได้กล่าวถึง ลุ่มน้ำว่าเป็นหน่วยพื้นฐานตามธรรมชาติของทรัพยากรน้ำ ดิน ป่า และสิ่งแวดล้อม ลุ่มน้ำประกอบด้วยเขตของพื้นที่รับน้ำซึ่งเป็นต้นบนน้ำ ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำประกอบด้วย ผิวดิน หลายชนิด และลักษณะภูมิประเทศสูงต่ำปกคลุมด้วยพืช และลักษณะการใช้พื้นที่แบบต่าง ๆ พื้นที่ตกลงบนพื้นที่ลุ่มน้ำจะไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำรวมตัวกันเป็นลำน้ำ ตั้งแต่ขนาดเล็ก ๆ ในบริเวณต้นน้ำลำธารไปจนถึงแม่น้ำขนาดใหญ่ที่ไหลออกสู่ทะเล ลำน้ำต่างๆจะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายลำน้ำ จากขนาดเล็กรวมตัวกันเป็นขนาดใหญ่ขึ้น ลุ่มน้ำหรือพื้นที่รับน้ำ ของลำน้ำจะมีขนาดใหญ่ขึ้นตามขนาดของลำน้ำ และมีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อลำน้ำไหลออกสู่ทะเล

รูปพรรณสัณฐานของกลุ่มน้ำเกิดจากการกระทำของน้ำอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้ผิวดินถูกกัดเซาะ น้ำฝนที่ตกลงมาจะไหลผ่านผิวดินลงสู่ร่องน้ำเล็กๆ เกิดเป็นกลุ่มน้ำเล็กๆ ขึ้น กลุ่มน้ำเล็กๆ เป็นแหล่งกำเนิดของน้ำ ซึ่งจะรวมตัวกันไหลไปตามร่องน้ำลงสู่ลำน้ำขนาดเล็ก แล้วไหลไปรวมตัวกันลงสู่ลำน้ำที่ใหญ่ขึ้นตามลำดับ ทำให้เกิดเป็นระบบกลุ่มน้ำจากระบบกลุ่มน้ำขนาดเล็กเป็นระบบกลุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่สุด ที่จุดไหลออกสู่ทะเล ขบวนการไหลเวียนของน้ำดังกล่าว ทำให้เกิดระบบเครือข่ายลำน้ำขึ้น ความยาวของลำน้ำจะมากขึ้น และพื้นที่ของหน้าตัดลำน้ำจะไหลขึ้นตามปริมาณน้ำที่ไหลผ่าน ในขณะเดียวกันตามลาดเอียงของกลุ่มน้ำและของลำน้ำก็จะปรับตัวด้วยเช่นกัน ขบวนการไหลเวียนของน้ำตามธรรมชาติดังกล่าวจะทำให้เกิดจำนวนและลำดับของลำน้ำสมดุลหรือพอเหมาะกับปริมาณน้ำที่จะต้องผันออกมาจากกลุ่มน้ำนั้น ๆ เกิดเป็นรูปพรรณสัณฐานของกลุ่มน้ำ และเครือข่ายลำน้ำตามธรรมชาติ

Webster's dictionary ให้คำนิยามว่า กลุ่มน้ำ คือ พื้นที่ผิวดินชั้น ซึ่งจะระบายน้ำจากเส้นสันปันน้ำ (topographic divide) ไหลลงสู่ที่ระบายน้ำ (drainage basin) ตั้งแต่สองแห่งหรือมากกว่า คำนิยามนี้เน้นหนักตรงขอบเขตของกลุ่มน้ำคือเส้นสันปันน้ำบริเวณลุ่มน้ำได้แก่พื้นที่ที่มีการล้อมรอบตัวเองด้วยเส้นสันปันน้ำ (ชูศักดิ์ วิทยภัค, 2530, น. 24)

USDA ในหนังสือ SOIL (1957 อ้างถึงในชูศักดิ์ วิทยภัค, 2530, น. 24) ให้คำนิยามของกลุ่มน้ำไว้ว่า กลุ่มน้ำ คือ พื้นที่เหนือจุด ๆ หนึ่งบนลำธารที่ให้การระบายน้ำผ่านจุดนั้น (Watershed is the total area above given point on a stream that contributes water to the flow at that point) พิจารณาจากคำนี้จะเห็นว่ามิได้เฉพาะเจาะจงว่าต้องใช้เส้นสันปันน้ำกำหนดขอบเขตแต่เน้นว่าเป็นพื้นที่เหนือจุดที่กำหนดไว้ให้ โดยที่น้ำจากที่ต่อนั้นจะไหลผ่านจุดที่กำหนดให้เท่านั้น จุดที่ว่าคือ ปากกลุ่มน้ำ (outlet) หรือ (mouth) ส่วนลักษณะพื้นที่เป็นอย่างไรนั้นมิได้ระบุถึง

Dr. R.E. Dils อดีตคณบดีคณะวนศาสตร์ของ Colorado State University (อ้างถึงในชูศักดิ์ วิทยภัค, 2530, น. 24) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า กลุ่มน้ำไว้ว่า กลุ่มน้ำ คือ พื้นที่หนึ่งที่ทำให้การระบายน้ำสู่ลำธารหรือแม่น้ำ (Watershed is an area at land drained by which sheds its water into a stream or river system) คำนิยามนี้กล่าวถึงเพียงพื้นที่ที่มีแม่น้ำลำธารไหลระบาย แต่ไม่กำหนดลักษณะขนาดหรือจุดกำหนด (outlet)

ชูศักดิ์ วิทยภัค (2530, น.25) ได้ให้ความหมายของคำว่ากลุ่มน้ำไว้ว่า กลุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่ขนาดหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ ซึ่งคำว่าพื้นที่ขนาดหนึ่งนั้นแสดงให้เห็นว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกกำหนดขึ้นมา การศึกษาหรือการดำเนินการใด ๆ ต่อลุ่มน้ำนั้น ต้องเน้นหนักด้านน้ำเป็นสำคัญ ขนาดอาจแปรผันเป็น เล็ก กลาง ใหญ่ ก็ได้ซึ่งผู้เกี่ยวข้องจะกำหนดตามกำลังความสามารถในการดำเนินการ ซึ่งรวมไปถึงกำลังคน กำลังทรัพย์ เวลา และสภาพภูมิประเทศของกลุ่มน้ำ สำหรับขอบเขตของกลุ่มน้ำจึงอาจจะเป็นเส้นสันปันน้ำ (divide) อาณาเขตทางกฎหมายหรือแนวเขตที่กำหนด

ขึ้นก็ได้ โดยทางวิชาการแล้วนักวิทยาศาสตร์ลุ่มน้ำนิยามที่จะแบ่งลุ่มน้ำออกเป็น ส่วน ๆ หรือเป็นตอน เช่น ตอนบน (ต้นน้ำ) ตอนล่าง (ที่ราบลุ่มน้ำ) เป็นต้น

ลุ่มน้ำ คือ หน่วยพื้นที่หนึ่งทีประกอบด้วยทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์) และทรัพยากรคุณภาพชีวิต (สังคม สิ่งแวดล้อม) ระบบลุ่มน้ำประกอบด้วยทรัพยากรเหล่านี้อยู่ร่วมกัน คละกันอย่างกลมกลืนจนมีเอกลักษณ์และพฤติกรรมร่วมกันเป็นลุ่มน้ำที่มีลักษณะและแสดงบทบาทเฉพาะจึงมักเรียกลุ่มน้ำเป็น ทรัพยากรลุ่มน้ำหรือระบบทรัพยากร (www.dnp.go.th/Watershed/class.htm, April,27,2004)

พื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยสันปันน้ำ (boundary) เป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำสายหลักในเขตลุ่มน้ำนั้น ๆ เมื่อฝนตกลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำจะไหลออกสู่ลำธาร สายย่อย ๆ (sub-order) แล้วรวมกันออกสู่ลำธารสายใหญ่ (order) และรวมกันออกสู่แม่น้ำสายหลัก (mainstream) จนไหลออกปากน้ำ (outlet) ในที่สุด(www.dnp.go.th/Watershed/class.htm, April,27,2004)

จากความหมายของลุ่มน้ำข้างต้นพอสรุปได้ว่า ลุ่มน้ำหมายถึง พื้นที่ที่ถูกกำหนดขึ้นมาในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทุกรูปแบบเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนในเขตลุ่มน้ำนั้น ๆ

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำ

การจัดการน้ำ (watershed management) หมายถึง การจัดการพื้นที่เพื่อให้ได้น้ำที่มีปริมาณมากพอ คุณภาพดี การไหลสม่ำเสมอ พร้อมทั้งควบคุมเสถียรภาพของดิน และการใช้ทรัพยากรอื่นๆ ในเขตลุ่มน้ำนั้นด้วย การจัดการลุ่มน้ำเป็นหลักการที่ใช้ดำเนินการในการจัดการพื้นที่หนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะทำอะไรภายในเขตลุ่มน้ำ จะทำการเกษตร อุตสาหกรรม ป่าไม้ ปศุสัตว์สร้างบ้านเรือน สร้างถนน ทำเหมืองแร่ เลี้ยงสัตว์หรือ กิจการใด ๆ จะต้องไม่ให้เกิดปัญหา ทำให้น้ำลดปริมาณ คุณภาพเสีย หรือช่วงการไหลขาดหายไปจนน้ำไม่ไหลขาดหายไปจนน้ำไม่ไหลในลำธารในฤดูแล้ง (เกษม จันทรแก้ว อ้างถึงใน ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2530, น.28)

การจัดการน้ำเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขตลุ่มน้ำในด้านการจัดการจัดหาการใช้ประโยชน์ และการควบคุมสภาพแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและเกิดการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (เกษม จันทรแก้ว, 2528 อ้างถึงใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, 2543, น. 9) ได้กล่าวถึงการจัดการน้ำ สรุปได้ดังนี้

1) การวางแผนการใช้ที่ดิน พื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งจะมีลักษณะดินที่มีคุณสมบัติทางฟิสิกส์ เคมีและชีววิทยาแตกต่างกัน จึงทำให้ดินแต่ละจุดมีสมรรถนะในการนำมาใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องแบ่งชั้นประเภทที่ดิน ทั้งลุ่มน้ำตามสมรรถนะการใช้ประโยชน์ เพื่อให้การจัดการน้ำได้รับผลตอบแทนตามวัตถุประสงค์

2) กำหนดแผนการใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เท่ากับเป็นการรักษานิต ปริมาณ สัดส่วนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในเขตลุ่มน้ำให้เกิดคุณธรรมชาติ เพื่อให้มีทรัพยากรใช้ตลอดไป

3) การควบคุมมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในการใช้ที่ดินทางการเกษตรที่มีการปรับปรุงดินโดยใช้สารเคมีปุ๋ย เมื่อเกิดการชะล้าง มักจะเกิดการปนเปื้อนของสารพิษในน้ำได้ หรือมีการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี มีแหล่งกักน้ำเสีย จะสามารถควบคุมมลพิษได้

หลักปฏิบัติในการจัดการน้ำ การจัดการน้ำให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ จะต้องมีการจัดการที่จะต้องยึดไว้เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อปริมาณ คุณภาพ และช่วงการไหลของน้ำ หลักปฏิบัติในการจัดการน้ำนั้นพอสรุปได้ดังนี้ (ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2530, น.29)

1. การใช้ที่ดินลุ่มน้ำ (Land use) พื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งนั้นมีลักษณะทางกายภาพของดินไม่เหมือนกัน เช่น ลักษณะทางฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา จึงทำให้ดินมีสมรรถนะในการนำมาใช้ประโยชน์แตกต่างกันด้วย ดังนั้นในการจัดการน้ำจึงจำเป็นต้องมีการแบ่งชั้นประเภทที่ดินตามสมรรถนะเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินนั้นได้รับประโยชน์สูงสุด

2. การควบคุมมลพิษ (pollution control) พื้นที่ลุ่มน้ำมีทรัพยากรหลายประเภท ซึ่งเมื่อเกิดมลพิษขึ้นในทรัพยากรประเภทใดประเภทหนึ่ง อาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอื่นด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรน้ำ ต้องมิให้เกิดการพังทลายของดิน ยิ่งในบริเวณต้นน้ำด้วยแล้วยิ่งต้องให้ความสำคัญมากเพราะจะทำให้เกิดการตกตะกอนและดินในแม่น้ำนอกจากนี้การใช้สารพิษต่าง ๆ ในบริเวณต้นน้ำก็ต้องระมัดระวัง เพราะจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ตอนล่างของลุ่มน้ำ

3. กำหนดแผนการใช้ทรัพยากร (resource utilization and conservation) ทรัพยากรแต่ละประเภทต้องมีการวางแผนการใช้และการอนุรักษ์อย่างรอบคอบ เพื่อผลในระยะยาว เช่น ทรัพยากรที่ใช้แล้วไม่รู้จักหมดสิ้น ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ทรัพยากรที่ใช้แล้วมีการทดแทนได้

องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (สหทัย วิเศษ และคณะ, 2543, น. 20-21)

ดิน น้ำ ป่า ในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นฐานของการดำรงชีวิตของชุมชนชนบท และชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามชายแดนของประเทศ วิถีชีวิต และวิถีการผลิต ตลอดจนจารีตประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่สืบสานตกทอดมา ล้วนอ่อนน้อมถ่อมตนและอยู่ภายใต้ความเชื่อที่ว่า ดิน คือ แผ่นดินแม่ผู้ให้กำเนิดชีวิตและชุมชน ป่า คือ รากแห่งชีวิตและวัฒนธรรมที่รวมสิ่งที่ดีงามและความผูกพันต่อบรรพบุรุษ ความเชื่อที่ทำให้การสืบสานของชุมชนและการทำมาหากินอยู่รอดมาได้ชั่วลูกชั่วหลาน น้ำ คือ สายธารแห่งชีวิตที่เชื่อมโยงทุกชีวิตเข้าด้วยกันและอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งป่า ชุมชนเหล่านี้มีระบบคุณค่าดั้งเดิม ความเชื่อผ่านองค์กรธรรมชาติ เช่น องค์กรเหมืองฝาย คณะกรรมการป่าชุมชน หรือบุคคลที่เป็นตัวแทนของความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ คือ หมอผีหรือพ่ออาจารย์ สมาชิกของแต่ละชุมชนจะมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรควบคู่กับการดูแลรักษา ซึ่งองค์กรท้องถิ่นจะเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการจัดการ โดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชนที่มีสาระสำคัญ คือ

1. ชุมชนใช้ประโยชน์จาก ดิน น้ำ ป่าอย่างเชื่อมโยงเป็นองค์รวมเดียวกันกับวิถีชีวิต วิถีการผลิต จารีตประเพณีและระบบความเชื่อ
 2. ระบบการจัดการ ดิน น้ำ ป่าอย่างสมดุลและยั่งยืน ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของผู้นำในชุมชน เทคนิควิธีและระบบเกษตรที่จะเอื้อต่อการจัดการภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
 3. การพัฒนาให้คนในชุมชนให้ร่วมกันกำหนดกติกาและวางแผนการใช้การรักษา การอนุรักษ์ ภายใต้ประโยชน์ร่วมกันตามสิทธิและภูมิปัญญาของชุมชน
 4. องค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรของชุมชน คือ
 - 4.1 ภูมิปัญญา คือ ความรู้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
 - 4.2 องค์กรท้องถิ่น คือ ผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา
 - 4.3 เวทีการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
- ดังนั้นยุทธศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาพรวมจะต้องคำนึงถึง การกระจายกรรมสิทธิ์ในการจัดการให้มาประสานประโยชน์กับสิทธิทางจารีตและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ โดยรัฐเป็นผู้ให้สิทธิของชุมชนและยอมรับองค์กรท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับชุมชน จะต้องมิเวทีการเรียนรู้ของผู้นำและชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและนโยบายของรัฐ
2. ระดับเครือข่ายกลุ่มน้ำ โดยการประสานข้อมูลการวางแผนการพัฒนาและฟื้นฟูการออกกฎระเบียบของเครือข่าย นอกจากนี้จะต้องมีแนวร่วมในการทำงานกับองค์กรอื่น ๆ ภายนอก เช่น นักวิชาการ สื่อมวลชน สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ เพื่อทำให้เกิดความเข้มแข็งของ

องค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (อนก นาคะบุตร, 2536 อ้างถึงใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, 2543, น. 21)

ในส่วนของการซื้อขายทรัพยากรภาคเหนือ (2537, อ้างถึงใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, 2543, น. 21) ได้สรุปการจัดสัมมนาสิ่งแวดล้อม '37 ในเขตภาคเหนือตอนบน เมื่อวันที่ 18 - 19 กันยายน 2537 พบว่า ในภาพรวมชุมชนมีศักยภาพและความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยสรุป ดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในความเป็นชุมชนที่สามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ด้วยความผูกพันและความห่วงแหน โดยมีการจัดการ ดังนี้

1.1) การจัดการป่าชุมชนที่เป็นรูปธรรมโดยมีองค์กรและการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่า

1.2) การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในรูปแบบไร่นาสวนผสม

1.3) การปรับระบบการจัดการน้ำ ในรูปแบบของเหมืองฝาย

1.4) การขยายผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นเครือข่ายระดับลุ่มน้ำ

2. ความรู้ของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.1) ความรู้ของชุมชนต่อระบบนิเวศ จะสะท้อนทัศนคติแบบองค์รวมในการมองความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศลุ่มน้ำย่อยที่ทุก ๆ สิ่งมีความสัมพันธ์กัน

2.2) การกำหนดเขตอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่า และพันธุ์ปลา

2.3) ความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบูชาผีขุนน้ำ ผีฝาย

รูปแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

มงคล ด่านฉานันท์ และบัญชา แก้วล่อง (อ้างถึงในนิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ, 2536 ใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, 2543, น. 22) ได้ทำการศึกษาเรื่องการปรับตัวทางสังคมเพื่อบริหารจัดการทรัพยากร จากการศึกษา พบว่า ในแต่ละยุคชุมชนจะมีรูปแบบการจัดการทรัพยากรในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. รูปแบบการจัดการทรัพยากรที่อิงกับระบบวัฒนธรรมและความเชื่อ เป็นการจัดการทรัพยากรในยุคของการก่อตั้งถิ่นฐาน ซึ่งชุมชนยังมีความผูกพันกันทางเครือญาติสูง ทรัพยากรยังมีค่อนข้างมาก ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรมีไม่มากนัก ความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ยังผูกพันอยู่มาก ประกอบกับการติดต่อกับโลกภายนอกมีน้อย ความต้องการพึ่งพิงตนเองและช่วยเหลือกันเองในชุมชนจึงมีอยู่สูง โครงสร้างในการจัดการจะอยู่กับกลุ่มผู้นำ ที่ประกอบด้วย ผู้อาวุโสและผู้นำทางการ และมีกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรที่อาศัยรูปแบบทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมในการ

จัดการทรัพยากร เช่น การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร การกำหนดพื้นที่ป่าไม้ใช้สอย ป่าพิธีกรรม การจัดการเหมืองฝาย การคัดค้านการใช้ทรัพยากรของ ชุมชนจากนายทุนนอกหมู่บ้าน การเลี้ยงผี เป็นต้น

2. รูปแบบการจัดทรัพยากรที่อิงอยู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ในช่วงที่ชุมชนมีการขยายพื้นที่เพื่อการปลูกพืชพาณิชย์ จึงทำให้พื้นที่ป่าถูกทำลายมากขึ้นเรื่อย ๆ บางชุมชนได้อพยพออกไปบุกเบิกพื้นที่อื่น บางชุมชนคนภายนอกได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและบุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ จากการที่มีชุมชนใหม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานกันมากทำให้โครงสร้างการจัดการทรัพยากรจะเป็นระบบการประสานประโยชน์จากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน โดยกระบวนการจัดการจะใช้ตัวแทนกลุ่มในการปรึกษาร่วมกับผู้นำกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งตัวแทนอำนาจรัฐเพื่อแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

3. รูปแบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

ในช่วงนี้ชุมชนมีรูปแบบในการจัดการทรัพยากรที่พัฒนาการมาจากการต่อสู้ เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรจากการจัดการตามนโยบายของรัฐบาล ชุมชนได้สร้างพลังในการต่อรองโดยการรวมตัวเป็นองค์กรและจัดทำแผนงานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยมีการประสานงานทั้งจากองค์กรของรัฐและเอกชน ในส่วนของโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรจึงผ่านผู้นำขององค์กร/กลุ่ม ในบางชุมชนจะมีความขัดแย้ง เนื่องจากการช่วงชิงอำนาจของกลุ่มผู้นำหรือการช่วงชิงหาผลประโยชน์ กระบวนการจัดการทรัพยากรเป็นไปในลักษณะของการรวมตัว เพื่อเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชนและการต่อต้านนโยบายรัฐ เช่น โครงการปลูกสวนป่า โครงการ คจก. โดยมีการวางแผนกันพื้นที่เพื่อเป็นป่าอนุรักษ์ป่าใช้สอยมีการกำหนดกฎระเบียบในการรักษาป่า เป็นต้น

การจัดองค์กรควบคุมทรัพยากรน้ำ (<http://www.pxp.in.th/Magazine2001/06-law.htm>). April 21, 2004.)

ร่างพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ มุ่งประสงค์ให้มีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ครอบคลุมการจัดการน้ำ ทั้งในระดับนโยบาย และระดับควบคุมการปฏิบัติการในขอบเขตทั่วประเทศ จึงมีการจัดโครงสร้างของหน่วยงานตามร่างพระราชบัญญัตินี้ ไว้เป็น 3 ระดับ คือ

คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เป็นองค์กรกลางระดับชาติในการกำหนดนโยบาย น้ำ และออกมาตรการใด ๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ตลอดจนควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ ของหน่วยงานทรัพยากรน้ำในระดับล่าง มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน คณะกรรมการประกอบด้วยปลัดกระทรวงต่าง ๆ คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวง วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวง

สาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม อธิบดีกรมชลประทาน กรมเจ้าท่า กรมทรัพยากรธรณี เลขาธิการ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ เลขาธิการเร่งรัดพัฒนาชนบท เลขาธิการ สำนักงานนโยบาย และแผนสิ่งแวดล้อม และผู้ทรงคุณวุฒิที่รัฐมนตรีแต่งตั้ง จำนวน 8 คน ซึ่งต้องเป็นผู้มีความรู้และมีผลงาน หรือประสบการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของรัฐ และให้พยายามแต่งตั้ง จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรน้ำของรัฐจำนวนหนึ่งด้วย (มาตรา 10 และ 11)

คณะกรรมการลุ่มน้ำ เป็นองค์กรบริหารทรัพยากรน้ำระดับพื้นที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตลุ่มน้ำต่าง ๆ (รวม 25 ลุ่มน้ำ) ตามที่คณะกรรมการทรัพยากรน้ำจะได้กำหนดขึ้น คณะกรรมการได้มาจากการแต่งตั้งของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติจำนวนไม่เกิน 21 คน ซึ่งกำหนดให้คัดเลือกจากบุคคลที่ปฏิบัติงานหรืออยู่อาศัยในเขตลุ่มน้ำนั้น ๆ โดยเป็นข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจและ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีผลงานหรือ ประสบการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของรัฐและให้พยายาม แต่งตั้งจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรน้ำของรัฐจำนวนหนึ่งด้วย แต่ประธานกรรมการ จะต้องเป็นข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ (มาตรา 20, 21 และ 22)

คณะอนุกรรมการทรัพยากรน้ำภูมิภาค เป็นองค์กรปฏิบัติหน้าที่ดูแลแหล่งน้ำในพื้นที่ ของลุ่มน้ำแต่ละแห่งมาจากการแต่งตั้งของคณะกรรมการลุ่มน้ำตามจำนวนที่เห็นว่าเหมาะสม โดย ประกอบด้วยข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจซึ่งปฏิบัติงานในเขตลุ่มน้ำ 1 คนเป็นประธาน และ ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจกับผู้แทนผู้ใช้น้ำในเขตท้องที่นั้น ๆ เป็นจำนวนเท่ากันและ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีผลงานประสบการณ์ ที่มีใช้ ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจตาม จำนวนที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินกว่าจำนวนผู้แทนผู้ใช้น้ำเป็นคณะอนุกรรมการ

การประชุมและวิธีการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการนี้ ให้เป็นไปตามที่ คณะกรรมการลุ่มน้ำกำหนด (มาตรา 26 27 และ 28) และในกรณีที่ท้องที่ใดมีการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ แล้ว ในการแต่งตั้งผู้แทนผู้ใช้น้ำให้พยายามจัดให้องค์กรผู้ใช้น้ำนั้นมีส่วนในการเสนอหรือเลือกตั้ง เพื่อเป็นผู้แทนผู้ใช้น้ำในคณะอนุกรรมการดังกล่าวให้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการทรัพยากร น้ำแห่งชาติเป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อทำหน้าที่ธุรการให้แก่คณะกรรมการ และอนุกรรมการทั้ง 3 ระดับข้างต้น และปฏิบัติงานใดๆตามที่คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ มอบหมาย

องค์กรผู้ใช้น้ำ ตามร่างพระราชบัญญัตินี้ ในมาตรา 32 กำหนดให้คณะกรรมการลุ่มน้ำ อำนาจความสะดวก ให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือผู้ใช้น้ำในการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรผู้ใช้น้ำ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์การพัฒนา การใช้และการดำเนินการอื่นใดเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของ รัฐ องค์กรผู้ใช้น้ำเมื่อได้จัดตั้งขึ้นแล้ว หากผู้ที่อยู่อาศัยติดต่อในบริเวณเดียวกันที่สามารถใช้น้ำ จาก แหล่งน้ำสาธารณะเดียวกันได้ประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำดังกล่าว จะปฏิเสธการ รับเข้าเป็นสมาชิกไม่ได้

ในกรณีที่คณะกรรมการลุ่มน้ำเห็นว่า การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ กรณีใดเป็นอุปสรรค หรือก่อให้เกิด ความไม่เหมาะสมกับการอนุรักษ์ การพัฒนาการใช้หรือการดำเนินการอื่นใด เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของรัฐ ถ้าองค์กรผู้ใช้น้ำนั้นจะมีการจัดตั้งหรือได้จัดตั้งเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย คณะกรรมการลุ่มน้ำจะมีคำสั่งห้ามมิให้มีการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ หรือมีคำสั่งให้ยุบเลิกองค์กรผู้

วิธีการควบคุมและบริหารจัดการน้ำ

แนวทางการควบคุมและบริหารทรัพยากรน้ำตามร่างพระราชบัญญัตินี้ ได้กำหนดให้อำนาจ หน่วยงานคือ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และคณะกรรมการลุ่มน้ำ ไว้ดังนี้

1) การจัดสรรน้ำ แบ่งเป็นการจัดสรรในยามปกติและการจัดสรรในภาวะขาดแคลนน้ำ (มาตรา 34 และ 35) และมาตรการทั่วไปในการอนุญาตให้ใช้น้ำ (มาตรา 38)

ในยามปกติ คณะกรรมการลุ่มน้ำเป็นผู้กำหนดประมาณการสัดส่วนการใช้น้ำของกิจการแต่ละประเภท ในเขตลุ่มน้ำ เพื่อให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติให้เหมาะสมกับกิจการและลักษณะแห่ง ท้องที่

ในกรณีที่อาจเกิดการขาดแคลนน้ำ คณะกรรมการลุ่มน้ำ มีอำนาจประกาศกำหนดเขตขาดแคลนน้ำ เพื่อกำหนดให้กิจการใดสามารถใช้น้ำได้ในปริมาณเพียงใด เมื่อได้มีการประกาศดังกล่าวแล้วให้คณะกรรมการลุ่มน้ำ หรือคณะอนุกรรมการทรัพยากรน้ำภูมิภาคที่คณะกรรมการลุ่มน้ำมอบหมายจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น จากผู้ใช้น้ำในเขตนั้นประกอบการพิจารณาแล้วประกาศ กำหนดการแบ่งปันน้ำ ให้แก่กิจการต่าง ๆ ในพื้นที่โดยให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม และให้ผู้ใช้น้ำเสียหายน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อได้ประกาศแบ่งปันน้ำแล้วผู้ใช้น้ำผู้ใดฝ่าฝืนใช้น้ำเกินกว่าส่วนที่ตนมีสิทธิต้องเสียค่าปรับทางปกครองไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ถ้าเป็นกรณีที่รู้จำนวนน้ำที่ใช้เกินและสามเท่าของมูลค่าน้ำที่ใช้เกินนั้นสูงกว่าหนึ่งหมื่นบาทผู้ใช้น้ำนั้นต้องเสียค่าปรับทางปกครอง ตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงสามเท่าของมูลค่าน้ำนั้น โดยมูลค่าน้ำให้คำนวณตามอัตราค่าน้ำประปาที่ใช้อยู่ในบริเวณท้องที่ที่ใกล้ที่สุด (มาตรา 37)

ในส่วนที่สำคัญที่สุด ในการควบคุมการใช้น้ำ ในมาตรา 38 ของร่างพระราชบัญญัตินี้ ให้อำนาจคณะกรรมการลุ่มน้ำประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดให้การชักน้ำการนำน้ำมาใช้ประโยชน์การเก็บกักน้ำหรือการใช้น้ำเพื่อกิจการใดต้องได้รับใบอนุญาตการใช้น้ำ โดยจะกำหนดให้มีการเก็บค่าใช้น้ำด้วยก็ได้และเมื่อได้มีประกาศดังกล่าวแล้วห้ามมิให้ผู้ใดใช้น้ำโดยไม่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

การควบคุมโดยการออกใบอนุญาตใช้น้ำนี้เป็นมาตรการทั่วไป ไม่ว่าในยามปกติหรือในยามขาดแคลนน้ำ โดยใบอนุญาตนี้ให้ใช้น้ำได้เฉพาะ เพื่อกิจการที่ระบุในใบอนุญาตเท่านั้นและเจ้า

พนักงาน อาจกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ที่จะต้องปฏิบัติก็ได้ คือ ปริมาณน้ำสูงสุดที่จะให้ใช้และ กำหนดเวลาที่จะนำน้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะขึ้นมาใช้ได้บริเวณที่จะให้น้ำขึ้นมาได้ สถานที่เก็บกัก น้ำ บริเวณที่จะใช้น้ำ และเงื่อนไขอื่น ๆ เช่น การติดตั้งเครื่องมือควบคุมปริมาณน้ำ และเก็บข้อมูลที่ จำเป็น เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ตรวจสอบการฝ่าฝืนใช้น้ำ โดยไม่ได้รับใบอนุญาตหรือในระหว่าง ถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาต หรือในระหว่างมีคำสั่งห้ามมิให้ใช้น้ำ ต้องเสียค่าปรับทางปกครอง ไม่เกินหนึ่ง ห้าบาท หรือถ้าเป็นกรณีที่รู้จำนวนน้ำที่ใช้ และสามเท่าของมูลค่าน้ำเกินกว่าหนึ่งห้าบาท ให้เสีย ค่าปรับตั้งแต่หนึ่งห้าบาท ถึงจำนวนสามเท่าของอัตราค่าใช้น้ำที่กำหนดสำหรับกิจการนั้น แต่ใน กรณีที่การออกใบอนุญาตมิได้เรียกเก็บค่าใช้น้ำ ผู้ฝ่าฝืนต้องเสียค่าปรับตั้งแต่หนึ่งห้าบาทถึงสามเท่า ของมูลค่าน้ำที่คำนวณตามอัตราค่าน้ำประปาในท้องที่ใกล้ที่สุด

2) การป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำท่วม ให้คณะกรรมการลุ่มน้ำมีอำนาจหน้าที่ทำแผน ป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำท่วมและประสานงานควบคุมดูแลหน่วยงานรัฐในพื้นที่เพื่อปฏิบัติตามแผน โดยให้อำนาจเจ้าพนักงาน เข้าไปใช้ที่ดินของบุคคลใด ๆ รื้อถอนทำลายสิ่งกีดขวาง สิ่งก่อสร้าง หรือ กระทำการใด ๆ ที่จำเป็น โดยต้องกำหนดค่าทดแทนให้แก่เจ้าของที่ดิน

3) การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรน้ำของรัฐ ร่างพระราชบัญญัติ ให้อำนาจ คณะกรรมการ ทรัพยากรน้ำแห่งชาติเสนอให้รัฐมนตรีออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ ค้ำครองสภาพแหล่งน้ำสาธารณะ และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของรัฐ ในเรื่องเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรน้ำของรัฐ การห้ามกระทำการใด ๆ ให้แหล่งน้ำเสื่อมสภาพการกำหนดมาตรการอื่นอัน สมควร และเหมาะสมแก่คุณภาพน้ำ (มาตรา 58)

นอกจากนั้น ยังให้อำนาจออกกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ที่ดินที่มี เขตติดต่อหรืออาจส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำสาธารณะ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาทรัพยากรน้ำของรัฐ (มาตรา 55) เมื่อได้มีกฎกระทรวงนี้แล้วห้ามมิให้ผู้ใดใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่าง หรือขัดกับข้อกำหนด ในกฎกระทรวงนั้น ในมาตรา 59 กำหนดห้ามมิให้ผู้ใดเทหรือทิ้งหรือระบายสิ่งใด ๆ ปะปนไปในน้ำ หรือลงในที่ดินที่มีผลโดยตรงไปยังแหล่งน้ำสาธารณะอันจะเป็นเหตุให้น้ำสกปรกหรือเป็นพิษต่อ สิ่งแวดล้อม หรือน่าจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของบุคคล การเทหรือทิ้งหรือระบายสิ่งใด ๆ ที่มี คุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานที่กฎหมายกำหนดให้ถือว่าเป็นการทำให้น้ำมีสภาพเป็นพิษ ต่อสิ่งแวดล้อม ด้วย

4) ความรับผิดชอบทางแพ่ง ตามร่างพระราชบัญญัติ มาตรา 60 ได้กำหนดหลักการ ให้ผู้ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรน้ำของรัฐ โดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อต้องรับผิดชอบใช้ค่า สินไหมทดแทนให้แก่รัฐและถ้าความเสียหายเกิดจากวัตถุอันตรายหรือเป็นพิษผู้ครอบครองหรือ ควบคุมวัตถุนั้น ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย แม้จะมีได้เจตนาหรือมิได้ประมาทเลินเล่อ เว้นแต่จะ พิสูจน์ได้ว่าความเสียหายเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือเป็นการกระทำตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่

ค่าสินไหมทดแทนให้รวมถึง ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของรัฐในการแก้ไขฟื้นฟูให้ทรัพยากรน้ำของรัฐคืนสภาพเดิมค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือบุคคลหรือทรัพย์สินที่เกิดความเสียหายนั้น ค่าใช้จ่ายในการประเมินความเสียหาย ค่าทำงานของเจ้าหน้าที่ค่าใช้จ่ายในการรวบรวมพยานหลักฐานและดำเนินคดี รวมทั้งมูลค่าของทรัพยากรน้ำของรัฐที่ต้องเสียหาย อีกด้วย

ในการกำหนดค่าสินไหมดังกล่าว นอกจากดอกเบี้ยผิวน้ำที่ต้องได้รับแล้วให้ศาลคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงมูลค่าของเงินตรา ตั้งแต่เวลาที่ละเมิดจนถึงเวลาที่ชำระค่าสินไหมทดแทนประกอบด้วย พิจารณาโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าร่างพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำฉบับนี้มีการบัญญัติหลักการใหม่ที่เปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของกฎหมายเดิม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรน้ำอยู่หลายประการที่มีผลให้เกิดการจำกัดสิทธิของประชาชนที่มีอยู่แต่เดิม และให้อำนาจอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดแก่หน่วยงานของรัฐในการจัดการทรัพยากรน้ำ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นความเชื่อของผู้เสนอร่างกฎหมายที่ว่ารัฐและหน่วยงานของรัฐเท่านั้นที่เป็นผู้รู้ดีที่สุดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะแก้ไขปัญหาได้ก็แต่ด้วยการรวมอำนาจการจัดการมาสู่ศูนย์กลางเท่านั้น

3. แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานการรวมกลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น

แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานการรวมกลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น มีเนื้อหาที่คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา มา มีดังนี้

3.1 รวมคนจากความสนใจและความต้องการใกล้เคียงกัน

หลักการประการแรกของการรวมกลุ่มหรือองค์กรท้องถิ่น คือ ควรก่อตั้งกลุ่มจากบุคคลที่มีความสนใจในความต้องการ และจุดประสงค์เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เพราะจะช่วยให้พูดคุยกันง่ายขึ้นและมีความเข้าใจตรงกันมากกว่าการรวมกลุ่มจะต้องชัดเจนแน่นอน ซึ่งจะทำให้ผู้จะสมัครเป็นสมาชิกได้รู้ว่าวัตถุประสงค์ของตนในการเข้าร่วมกับกลุ่มตรงกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มหรือไม่

นอกจากการรวมกลุ่มจากคนที่มีความสนใจและวัตถุประสงค์เดียวกันแล้ว วัฒนธรรมควรมีความใกล้เคียงกัน เพราะความคิดความเชื่อและวิถีชีวิตจะช่วยเอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการต่าง ๆ ได้ดี และถ้าเป็นไปได้ ควรมีบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อง่ายต่อการติดต่อสื่อสาร (เรื่อง, 2530 อ้างถึงในนันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 29) เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้วิธีการติดต่อแบบบอกเล่า (ปากต่อปาก) มากกว่าวิธีอื่น ๆ

การรวมกลุ่มในเบื้องต้นจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของบุคคล ซึ่งจำแนกได้ 4 ประการ (วิไลวัจน์ และคณะ, 2529 อ้างถึงใน นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 30) คือ

- 1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ บุคคลจะเข้าเป็นกลุ่มเมื่อพิจารณาว่ากลุ่มสามารถประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ตนได้ เช่น การได้รับทุนกู้ในการประกอบอาชีพ การเพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น
- 2) ปัจจัยด้านสังคม กล่าวคือ การรวมกลุ่มเป็นกรตอบสนองความต้องการด้านสังคมของบุคคล เช่น ความต้องการได้รับการยอมรับต้องการความรัก ความผูกพันทางจิตใจ เป็นต้น
- 3) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี กล่าวคือ เทคโนโลยีมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมเป็นอย่างยิ่ง เช่น เทคโนโลยีด้านการเกษตรซึ่งมีพัฒนาการใหม่ๆ ที่เกษตรกรจะต้องแสวงหาความรู้ในเทคโนโลยีนั้น ๆ ประกอบกับหน่วยงานของรัฐมักให้บริหารการอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นหมู่คณะ ดังนั้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรจึงเอื้อต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีง่ายขึ้น และยังทำให้เกิดกรยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้น
- 4) ปัจจัยด้านชีวภาพและจิตวิทยา กล่าวคือ บุคคลต้องการตอบสนองความต้องการต่าง ๆ จากเพื่อนและกลุ่ม เพื่อให้เกิดความอบอุ่นทางจิตใจ โดยกรพบปะสนทนากับผู้ที่ตนพอใจ ถูกใจ หรือเป็นผู้ที่มีความสนใจคล้ายกัน หรือรวมกลุ่มเพื่อเกิดความมั่นคงปลอดภัย มีสวัสดิการ อันเป็นผลเนื่องจากความวิตกกังวลและความกลัวของบุคคล

3.2 รวมกลุ่มต้องเป็นประโยชน์ร่วมกัน

การรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กรท้องถิ่นต้องทำให้เกิดประโยชน์ทางใดทางหนึ่งแก่เกษตรกร หากไม่เกิดประโยชน์หรือเกิดประโยชน์ไม่มากเท่าที่ควรกรรวมกลุ่มนั้นอาจเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว ลักษณะการสลายตัวเนื่องจากไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ซึ่งกลุ่มแบบชั่วคราวนี้จะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์หนึ่ง เมื่อทำกิจกรรมสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์แล้ว ก็จะสลายตัวกันไปในช่วงเวลาไม่นานนัก

การรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและชุมชนนั้น ต้องเป็นการรวมกลุ่มระยะยาว และมีความต่อเนื่อง การรวมกลุ่มลักษณะนี้จึงต้องเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมเท่าที่ควรจึงจะทำให้กลุ่มมีความต่อเนื่องและดำรงอยู่ในระยะเวลานานอันจะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ตลอดจนกรรวมกลุ่มต้องมุ่งให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากกลุ่มมากบ้างน้อยบ้างแต่ต้องไม่แตกต่างกัน กลุ่มจึงต้องมีกลไกการลดช่องว่างความแตกต่างในการได้รับประโยชน์จากกลุ่มในกรณีที่ไม่สามารถกระจายประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมกัน กลไกดังกล่าวนี้อาจเป็นได้ใน 3 รูปแบบหรือลักษณะ คือ

- 1) การวางระเบียบเกี่ยวกับผลประโยชน์หรืออำนาจการจัดสรรผลประโยชน์ เช่น การจำกัดจำนวนการถือหุ้นของสมาชิกการกำหนดวาระและสมัยของการเป็นประธานของกลุ่ม (ในกรณีที่ประธานกลุ่มได้รับเงินเดือนหรือเบี้ยเลี้ยง) เป็นต้น
- 2) การถือหลักการจัดสรรผลประโยชน์ตามความสามารถ เช่น ผู้นำจะได้รับค่าตอบแทนเมื่อสามารถจัดการหรือบริหารกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุผล เป็นต้น
- 3) การปันประโยชน์เข้าสู่ส่วนกลางของกลุ่มเพื่อจัดสรรเป็นสวัสดิการแก่สมาชิกทั่วไป เช่น การจัดสรรผลกำไรเป็นกองทุนรักษาพยาบาล กองทุนฌาปนกิจศพ กองทุนการศึกษาของบุตรหลาน เป็นต้น

3.3 คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

การรวมกลุ่มควรยึดถือการพัฒนาคนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่ระบุว่า “มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม” (สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545 อ้างถึงใน นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 32)

การพัฒนาคนในที่นี้ หมายถึง การพัฒนาเกษตรกรให้มีความเข้าใจปัญหา สาเหตุของปัญหา สถานการณ์และสภาพแวดล้อมสามารถกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา ตลอดจนดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จ ในกระบวนการนี้จะทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของการแก้ไขปัญหาของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนรวมถึงการพัฒนาศักยภาพของการคิดริเริ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ประเด็นสำคัญ การพัฒนาคนต้องมุ่งพัฒนาคนทั้งคุณธรรมและความรู้ หรือความสามารถส่วนบุคคล ทั้งนี้ ความรู้นั้น ๆ ควรเป็นความรู้ที่ตอบสนองความต้องการของเขา สามารถปรับใช้ในงานและช่วยให้เกิดการตัดสินใจที่ดี ส่วนคุณธรรมควรเป็นการตระหนักถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์

การเป็นผู้นำเป็นเรื่องหนึ่งที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในกลุ่ม โดยต้องสร้างผู้นำให้มีจำนวนมากขึ้นมีคุณภาพมากขึ้น และต้องส่งเสริมความต่อเนื่องของผู้นำรุ่นใหม่ ทั้งนี้ผู้นำต้องมาจากการเลือกตั้งและความยินยอมของสมาชิก ยิ่งกว่านั้น กลุ่มจะต้องมีกระบวนการพัฒนาให้เกิดขึ้นในกลุ่ม โดยมุ่งพัฒนาทั้งคุณภาพและจำนวน กลุ่มที่มีสมาชิกที่มีคุณภาพจะช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 ยึดหลักการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เกษตรกรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่การเริ่มต้นของปัญหา การวินิจฉัยสาเหตุ หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และกระตุ้นใจดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของเกษตรกรเกิดขึ้นได้ 3 ระดับ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น (พัชนี และอเล็กซานดรา, 2536 อ้างถึงใน นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 34) ดังนี้

เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการให้ เช่น แรงงาน เงิน หรือสิ่งของ เป็นต้น
เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับของการทำงานร่วมกัน

3.5 เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขา การรวมกลุ่มเกษตรกรจึงต้องยึดการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นของการรวมกลุ่ม ผู้นำตั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการช่วยแรงงาน การร่วมทุน จนถึงระดับการควบคุมสถานการณ์ โดยเปิดโอกาสให้มีบรรยากาศร่วมคิดร่วมตัดสินใจตั้งแต่แรก ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญมากของการเจริญเติบโตของกลุ่ม

การมีส่วนร่วมเป็นได้ทั้งเป้าหมายและวิธีการ การรวมกลุ่มที่แข็งแรงต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เพราะคนส่วนใหญ่จะรู้สึกเป็นเจ้าของซึ่งก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในกรณีนี้ การมีส่วนร่วมเป็นวิธีการ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มที่เข้มแข็งต้องทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมจึงจะก่อประโยชน์ให้แก่สมาชิกได้อย่างเต็มที่ ในกรณีนี้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมาย อย่างก็ดี การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายและวิธีการนั้นยากที่จะแยกขาดจากกัน แต่เป็นเสมือนหนึ่งห่วงโซ่ที่ต่อเนื่องกันไป

3.6 การจัดการเป็นฐานการพัฒนาชุมชน

การบริหารจัดการของกลุ่มควรยึดหลักการ 7 ประการ (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 35 -38) ดังต่อไปนี้

1) บริหารจัดการในรูปคณะกรรมการ กล่าวคือ การบริหารจัดการของกลุ่มควรดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ เนื่องจากระบบบริหารแบบคณะกรรมการมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร เพราะกรรมการแต่ละคนยังคงทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก และการบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการนั้น คณะกรรมการจะปรึกษาหารือในการตัดสินใจดำเนินการ ซึ่งการจะทำให้เกิดความรอบคอบมากกว่าการตัดสินใจผู้เดียว ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม รับรู้ และเรียนรู้การดำเนินงานของกลุ่ม

2) ยึดถือความเสียสละในขอบเขตที่เหมาะสม กล่าวคือ การบริหารจัดการยึดถือความเสียสละเพื่อทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาซึ่งเป็นหัวใจของการทำงานในรูปของกลุ่มชาวบ้าน ในการยึดเรื่องความเสียสละ ต้องมีขอบเขตของการเสียสละ เพราะการทำงานที่เสียสละไปโดยตลอดนั้นเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง

3) ยึดความซื่อสัตย์และการสร้างระบบการเงินที่ป้องกันการทุจริต กล่าวคือ ในการรวมกลุ่มของเกษตรกรจะมีเรื่องของการเงินเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการการเงินขององค์กรท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ ในการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเงิน กลุ่มจึงควรเลือกผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มในเรื่องความซื่อสัตย์ซื่อเป็นครั้งแรกในขณะเดียวกัน กลุ่มต้องสร้างการควบคุมการเงินโดยระบบบัญชีและสร้างการตรวจสอบจากบุคคลภายนอกและสมาชิก

4) เลือกคนให้เหมาะสมกับงานด้วยข้อมูลที่สะสมมานานและสร้างทีมงานที่ลงตัว กล่าวคือ กลุ่มต้องเลือกคนที่เหมาะกับงานโดยพิจารณาจากความถนัด ความสามารถ และอุปนิสัยความชอบของแต่ละคน ซึ่งการคัดเลือกคนทำงานในตำแหน่งใด ๆ ควรใช้ข้อมูลที่รู้จักกันมานานหรือ คนบ้านเดียวกัน มาพิจารณา และควรให้ความสำคัญกับคนที่ทำงานอย่างเท่าเทียมกันในการทำงานร่วมกัน

5) มุ่งมั่นการทำงานและเรียนรู้ไม่หยุดยั้ง กล่าวคือ ผู้นำของกลุ่มต้องมีความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มีความรับผิดชอบสูง มีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ในลักษณะทำไปเรียนรู้ไป ผู้นำยังต้องชวนขายเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา ที่จะพอกพูนความสามารถติดตามและเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม และปรับใช้ในการทำงานให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่ม

6) สร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้งานและมีกระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่ กล่าวคือ กลุ่มควรยึดหลักการสร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้งานโดยกรหมุนเวียนส่วนต่าง ๆ เข้ามาทำงานแทนที่กันเท่าที่จะทำได้ เพื่อเกิดการสร้างคนทำงานในหมู่กว้าง สามารถคัดเลือกและฝึกผู้นำรุ่นใหม่ได้ และยังทำให้การทำงานไม่ผูกขาดเฉพาะกลุ่มผู้นำ ทำให้มีการตรวจสอบได้และเกิดความเชื่อถือในการทำงาน ผู้ที่เข้ามาทำงานก็มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน รู้จักสนิทสนมกัน อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน

7) สร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ กล่าวคือ การบริหารจัดการของกลุ่มควรมีกฎระเบียบที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะเดียวกันต้องอาศัยการกระตุ้นจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ ครอบคลุมงานใด ๆ จึงควรกระทำโดยการพูดคุยปรึกษาหารือมากกว่าการบังคับ

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

สหทัย วิเศษ และคณะ (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำลาว-ยวน โดยองค์กรท้องถิ่น” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประมวลองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดย องค์กรท้องถิ่น และเพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นให้มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษา พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำลาว-ยวน ชุมชนมีความรู้หรือภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ

1. กระบวนการเกิดขององค์ความรู้ในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ การเกิดขององค์ความรู้จะมีทั้งระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม โดยบุคคลจะเรียนรู้ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้อื่นในการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหาต่างๆแล้วตั้งสมมติเป็นประสบการณ์ มีการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ไปยังบุคคลอื่น ในรูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยการพูดคุย การประกอบพิธีกรรม การถ่ายทอดความรู้แก่บุตรหลานและลูกศิษย์ ส่วนรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรจะเป็นการถ่ายทอดผ่านเอกสารที่มีผู้บันทึกไว้ นอกจากนี้การเกิดขององค์ความรู้จะเป็นการ ปรับเปลี่ยนหรือการประยุกต์คุณค่าทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2. เนื้อหาขององค์ความรู้ในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ จะพบเนื้อหาใน 2 ลักษณะ คือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ จาริตประเพณีทางพุทธศาสนา รวมถึงการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนา และเนื้อหาที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาหรือศักยภาพของชุมชนที่ประกอบด้วยการใช้ความรู้ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงการปรับตัวในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

3. รูปแบบขององค์ความรู้ในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ มี 5 รูปแบบคือ

3.1) การจัดการตามความเชื่อดั้งเดิม ที่มีการให้จิตวิญญาณกับธรรมชาติ แสดงออกโดยการประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาผี หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ

3.2) การจัดการตามประเพณีท้องถิ่นตามหลักพุทธศาสนา ที่ได้สืบทอดจาก บรรพบุรุษ มาเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3.3) การจัดการโดยการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนา โดยการปรับเปลี่ยน บทบาทหน้าที่ของประเพณีให้มาเกี่ยวพันกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3.4) การจัดการตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการนำเอาความรู้ได้เรียนรู้ แล้วสังเคราะห์เป็นประสบการณ์ หรือได้รับการถ่ายทอดมา เรียกว่าเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3.5) การจัดการโดยกลุ่ม หรือองค์กรท้องถิ่น เป็นการนำเอาพลังของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของอำนาจ และสิทธิของชุมชนผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีโครงสร้าง มีกิจกรรม มีบทบาทในชุมชน และมีระเบียบกฎเกณฑ์

4. ความสัมพันธ์ขององค์ความรู้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มนุษย์จะเป็นฝ่ายแสดงความสัมพันธ์ผ่านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติใน 3 ลักษณะคือ

4.1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม ซึ่งระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของระบบเครือญาติ การเคารพนับถือผู้อาวุโส และระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันของคนในชุมชน ความสัมพันธ์แสดงออกจะมีทั้งด้านความร่วมมือ และด้านความขัดแย้ง

4.2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสัมพันธ์กับระบบการผลิต โดยการใช้ความรู้สมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเชื่อมโยงกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ควบคุมไปกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

4.3) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านระบบวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผี และการนับถือพุทธศาสนา ที่มีความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการประกอบพิธีกรรม และประเพณีเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สามารถสรุปเป็นรูปแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำลาว-ขวนโดยองค์กรท้องถิ่น 4 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณีท้องถิ่นและความเชื่อดั้งเดิม
2. รูปแบบการจัดการโดยการประยุกต์จารีตประเพณี
3. รูปแบบการจัดการที่เป็นการใช้ความรู้ของชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
4. รูปแบบการจัดการโดยกลุ่มหรือองค์กรท้องถิ่น

จากรูปแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้ง 4 รูปแบบ พบว่า องค์กรท้องถิ่นมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย และผสมผสานวิธีการต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. การใช้จารีตประเพณี และความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น
2. การจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ดูแลและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

3. การรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้านหรือต่อต้าน
4. การวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
5. การจัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชน
6. การควบคุมและการบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชน
7. การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านภายในชุมชน และภายในเขตลุ่มน้ำเดียวกัน
8. การประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ
9. การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ เช่น นักวิชาการ องค์กรพัฒนา

เอกชนและสื่อมวลชน

ชัยพันธ์ ประภาสรัตน์ (2544, น. 3 - 4) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาและฟื้นฟูลุ่มน้ำแม่ตาช้าง” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาและหาข้อมูลทางกายภาพโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่แต่ละส่วนของลุ่มน้ำแม่ตาช้าง คือ กลุ่มต้นน้ำ กลุ่มกลางน้ำ และกลุ่มท้ายน้ำได้เข้าใจกระบวนการจัดการน้ำร่วมกันและจัดทำแผนที่กลุ่มน้ำของตนเอง เพื่อค้นหาขอบเขตพื้นที่ของลุ่มน้ำแม่ตาช้างว่ามีอาณาบริเวณมากแค่ไหน เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านและชุมชนใดบ้าง ใครทำอะไร ทำอย่างไรอยู่ในเขตลุ่มน้ำแห่งนี้และอยู่ตรงจุดใดบ้าง และเพื่อให้ทราบถึงปริมาณการใช้น้ำความต้องการใช้น้ำในแต่ละกลุ่มในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝนแตกต่างกันอย่างไร และวิธีการใช้น้ำของแต่ละกลุ่มจัดการอย่างไร เพื่อให้ได้มาตรการและกำหนดกติกาการใช้น้ำร่วมกัน

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการรวมตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้างมีขั้นตอนต่อไปนี้ คือ ขั้นตอนที่หนึ่ง การสร้างเงื่อนไขให้เกิดการแลกเปลี่ยนปัญหาความขัดแย้งในการจัดการน้ำร่วมกับภาคีต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชน รัฐ เอกชน นักวิชาการ

ขั้นตอนที่สอง สร้างเงื่อนไขการยกระดับปัญหาร่วมกันในระดับตำบล ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการรวมตัวและการสร้างแกนนำระดับตำบล

ขั้นตอนที่สาม สร้างเงื่อนไขการสร้างสมาชิกระดับฐานล่าง คือ หมู่บ้านเพื่อให้เกิดแนวคิดทิศทางเป้าหมายร่วมกันในการจัดการทรัพยากร

ขั้นตอนที่สี่ สร้างเงื่อนไขการยกระดับปัญหาจากระดับปัญหาชุมชนเชื่อมโยงกับปัญหาเชิงนโยบาย โดยมีการปฏิบัติการนี้เป็นรูปธรรม คือ เวทีประชาคม

ขั้นตอนที่ห้า สร้างเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ มีแผนในการจัดการร่วมกันด้วยกระบวนการสร้างเงื่อนไขดังกล่าวทำให้เกิดการสร้างกติกา การใช้น้ำของแต่ละกลุ่มและก่อให้เกิดการฟื้นฟูองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ รวมทั้งยังก่อให้เกิดการนำเอาองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการจัดการน้ำที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

สุนทร ปัญญาพงษ์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขององค์กรชุมชน : กรณีศึกษาอุทยานมัจฉาบ้านทานตะวัน ตำบลเกิ้ง จังหวัดมหาสารคาม” ใน

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาโครงการขององค์กรท้องถิ่นรวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการในแต่ละขั้นตอนขององค์กร ชุมชน เพื่อศึกษาโครงสร้างหน้าที่และบทบาทขององค์กรท้องถิ่น ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในฐานะที่องค์กรท้องถิ่นทำหน้าที่ในด้านการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำ และเพื่อศึกษาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขององค์กรท้องถิ่น

ผลการศึกษา พบว่า พัฒนาการของสภาวัฒนธรรมหมู่บ้านทานตะวัน จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของทางราชการ มีหน่วยงานสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เป็นผู้ให้แนวคิด หลักการและแผนงานปฏิบัติการอย่างเป็นขั้นตอน ขณะเดียวกันได้รับการตอบสนองจากหน่วยงานในพื้นที่คือสำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมืองมหาสารคามและผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดตั้ง ส่วนใหญ่ชาวบ้านทานตะวันเป็นเพียงผู้ดำเนินงานตามแผนงานโดยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้ง ความสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมีน้อย แม้ผู้นำชุมชนจะมีความเข้มแข็งและสามารถรวมพลังจัดตั้งกลุ่มได้แต่การทำงานกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มเครือญาติของกลุ่มผู้นำ จึงทำให้การเข้าถึงทรัพยากรไม่เท่าเทียมกันและเกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมในชุมชน

โครงสร้างการบริหารจัดการของสภาวัฒนธรรมหมู่บ้านทานตะวัน ได้จัดโครงสร้างองค์กรเป็นรูปแบบทางการตามรูปแบบที่หน่วยงานราชการแนะนำ และโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ เพราะโครงสร้างของกรรมการแต่ละคนมีความซ้ำซ้อนทำให้คณะกรรมการและสมาชิกไม่มีความรู้และเข้าใจในกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กรที่ชัดเจน

การเรียนรู้การทำงานขององค์กรท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่เฉพาะผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว ผู้นำมีประสบการณ์อบรมและศึกษาดูงานบ่อยครั้ง ส่วนสมาชิกอาศัยการเรียนรู้จากการถ่ายทอดจากผู้นำเป็นหลัก การมีส่วนร่วมของชาวบ้านภายในองค์กรท้องถิ่นยังมีน้อย ส่งผลให้การทำงานขาดความร่วมมือจากชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชน

ประจักษ์ แสงจันทร์ (2544, บทคัดย่อ - น. 3) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำโครงการชลประทานขนาดเล็ก บ้านห้วยฝาย ตำบลบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่.” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการจัดการน้ำของผู้นำองค์กรท้องถิ่นในปัจจุบันจากโครงการชลประทานขนาดเล็กฝายเกาะไม้ดั้น บ้านห้วยฝาย หมู่ที่ 7 ตำบลบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรท้องถิ่น ในการจัดการน้ำจากโครงการชลประทานขนาดเล็กฝายเกาะไม้ดั้น และเพื่อศึกษาหารูปแบบการแก้ไขปัญหาในการจัดการน้ำแก่งองค์กรท้องถิ่น นำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเกษตรแบบยั่งยืนและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

ผลการศึกษา พบว่า วิธีการจัดการน้ำของผู้นำองค์กรได้รับความรู้จากการเรียนรู้ 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดและได้สืบทอดกันต่อ ๆ มา และความรู้ที่ได้รับจากนโยบายของรัฐที่มีการส่งเสริมการเกษตรแบบแผนใหม่ โดยนำความรู้มาผสมผสานจนเกิดการขยายฐานความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับท้องถิ่นของตนได้ ส่วนลักษณะการจัดการน้ำของผู้นำองค์กรท้องถิ่นในปัจจุบัน พบว่า มีการแบ่งงานให้รับผิดชอบตามลำดับสายงาน การปกครองท้องถิ่น ได้แก่ หัวหน้าเมืองฝายที่ได้รับการเลือกตั้งจากชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นกำนันประจำตำบลโดยกำนันได้มอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยหัวหน้าเมืองฝาย และให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็น หัวหน้าเมืองชอยตามลำดับ ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือด้านแรงงานและด้านอื่น ๆ จากสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในการพัฒนาประจำปี การบำรุงรักษา การซ่อมแซม และการขุดลอกเหมืองฝาย

ส่วนระดับการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำฝายเกาะไม้ดั้น พบว่า การมีส่วนร่วมในด้านการดำเนินงานอยู่ในระดับดี การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ และการประสานงานอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากน้ำ ของผู้นำองค์กรท้องถิ่นมีระดับน้อย ทางด้านแนวทางปรับปรุงในการจัดการน้ำของผู้นำองค์กรนั้นปรากฏว่า ผู้นำองค์กรควรแนะนำให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ และสมาชิกกลุ่มเกษตรกรให้เห็นประโยชน์ในการเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งโดยการขุดบ่อน้ำ สระน้ำหรือบ่อน้ำบาดาล มีการแบ่งพื้นที่ตามสัดส่วนที่มีอยู่ให้เหมาะสมตามโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยแบ่งพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยใช้ทำบ่อน้ำหรือสระน้ำทำนา และทำสวน จะสามารถทำให้มีน้ำใช้มีงานทำ มีผลผลิต และมีรายได้ทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอตลอดปี นอกจากนี้ผู้นำองค์กรควรเร่งรัดติดตามการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน โดยชี้แจงกับองค์กรของรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องให้เห็นถึงความจำเป็น ในการเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้งของเกษตรกรและประโยชน์ที่จะได้รับตามมากอีกมาก เพราะถ้าโครงการแล้วเสร็จจะสามารถส่งน้ำให้ฝายทดน้ำ ตลอดลำน้ำขานอีกจำนวน 7 ฝาย ซึ่งการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

วิบูลย์ เพิ่มพงศาเจริญ (2536, น. 291 - 294) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการทรัพยากรของชุมชนในท้องถิ่น มี 4 ประการ คือ

1. การจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม ในทัศนะแบบองค์รวมการจัดการทรัพยากรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จะมองทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และที่ดิน เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กัน ในระบบนิเวศวิทยาไม่ได้แบ่งแยกตามสาขา โดยคำนึงถึงผลประโยชน์และหน้าที่ของทรัพยากรแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวม ทั้งในความสัมพันธ์เชิงกายภาพและความสัมพันธ์เชิงจิตใจ เช่น ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

2. การจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด

3. การจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำในรูปแบบเหมืองฝาย ลักษณะพิเศษของการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเหล่านี้ คือ ชุมชน และสมาชิกใน ชุมชนได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการ มีการจัดองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส กรรมการหมู่บ้าน กรรมการวัด กลุ่มเหมืองฝาย เป็นต้น มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษและปรับผู้กระทำผิดเอง และมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน โดยถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นหลัก

4. การจัดการทรัพยากรที่ยึดหลักคุณธรรม ศีลธรรมในการควบคุมการใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากร รวมทั้งการตรวจสอบและควบคุมซึ่งกันและกันของสมาชิกในองค์กร

ปริศนา พรหมมาและมนตรี จันทวงศ์ (2541, น. 47 - 85) ได้ทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรโดยองค์กรท้องถิ่น ประกอบด้วยปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ

1. ความเชื่อและพิธีกรรมชุมชนมีการจัดการทรัพยากรตามความเชื่อตั้งแต่อดีต โดยมีทั้งความเชื่อและคำสั่งสอนที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยสะท้อนออกมาในรูปของผีเจ้าที่ ผีขุนน้ำ ป่าพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องการใช้ผลผลิตจากป่า

2. องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรชุมชน ชุมชนได้จำแนกการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไว้ 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ตั้งชุมชน ความรู้ความเข้าใจของชุมชนต่อทรัพยากรธรรมชาติถูกสั่งสมและถ่ายทอดผ่านคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เป็นองค์ความรู้ชุดหนึ่งที่มีรายละเอียดครอบคลุมในด้านระบบการผลิต วัฒนธรรม และคุณค่าของการดำเนินชีวิตที่ไม่เอารักเอาเปรียบต่อทรัพยากรธรรมชาติ

3. การจัดการป่าในรูปแบบ " ป่าชุมชน " โดยชาวบ้านได้จำแนกพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกินและที่ตั้งหมู่บ้าน การจำแนกดังกล่าวจะจำแนกตามลักษณะของการเข้าพึ่งพาอาศัยกัน และการใช้ประโยชน์จากป่าแต่ละประเภทตามสภาพของแต่ละพื้นที่ โดยมีองค์กรชาวบ้านเป็นฝ่ายกำหนดกฎระเบียบและกำกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นไปตามกฎระเบียบที่วางไว้ อาจกล่าวได้ว่าการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชนเป็นการแสดงออกซึ่งในสิทธิในการจัดการป่าที่ชาวบ้านถือว่าเป็นสิทธิอันพึงมีพึงได้ของชุมชนอย่างชอบธรรม

4. ระบบผลิตของชุมชนที่รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ที่พัฒนามาจากการเรียนรู้ระบบนิเวศและธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม โดยการรักษาป่าของชุมชนจะมีความเชื่อมโยงกับระบบการผลิตที่ความหลากหลายทั้งจากธรรมชาติและสร้างสรรค์โดยมนุษย์ เช่น การหาอาหารจากป่า การเก็บเห็ด การหาสมุนไพร ผสมผสานกับการทำนาทำไร่ ปลูกพืชผักพื้นบ้านบริเวณตามห้วยนา อาจ

กล่าวได้ว่าความหลากหลายจะเกิดขึ้น เนื่องจากการมีวิถีชีวิตที่ผลิตกับวิถีการบริโภคที่มี ความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีความสมดุล

อนุมาศ ทูริสุทธิ์ (2540, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำใน การจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรน้ำของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมและเพื่อหา แนวทางกรพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน ซึ่งผลการศึกษา พบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในกลุ่มทดลองมีการพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำเพิ่มขึ้น โดยกลุ่มมีที่ ทำการกลุ่มเป็นของตนเอง มีป้ายชื่อกลุ่ม ป้ายแสดงข้อมูลกลุ่ม มีการจัดองค์กร โครงสร้างและบทบาท หน้าที่ของกลุ่มที่สมบูรณ์ครบถ้วน มีการวางแผนและจัดสรรการใช้น้ำสมาชิกกลุ่มมีความรู้ในการใช้ น้ำและประกอบอาชีพจากการใช้น้ำ

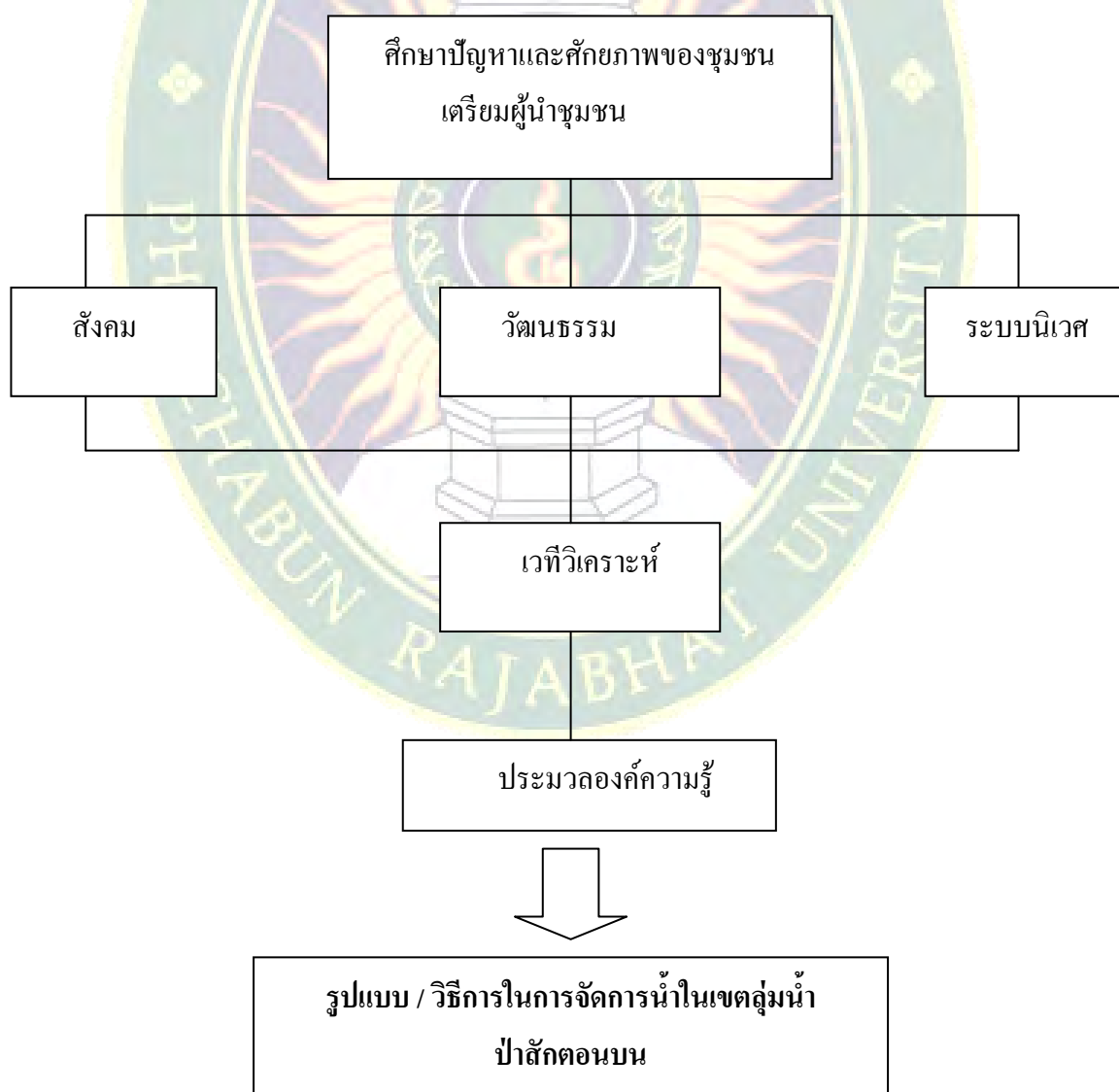
กฤตเมธ สุทธิหาญ เขียวลักษณ์ อภิชาติวิมล และคณัฐ อายุวัฒน์ (2546, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูล” โดยมี วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรบริหารส่วนตำบล ในเขตแม่น้ำมูล เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กร บริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูล ผลการศึกษา พบว่า องค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูลมี ประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ประสิทธิภาพด้านการพัฒนาแหล่ง น้ำโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนประสิทธิผลด้านการป้องกันมลพิษทางน้ำและประสิทธิผลด้าน การแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำโดยรวมอยู่ในระดับสูง และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลต่อการ จัดการทรัพยากรน้ำมากที่สุด ได้แก่ การกระจายอำนาจขององค์กร รองลงมาได้แก่ ความพร้อมของ บุคลากร ความเป็นทางการขององค์กรและการพึ่งพิงทรัพยากรน้ำชุมชนตามลำดับ

จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย์ (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทและหน้าที่ของ องค์กรประชาชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน ผลของการศึกษาพบว่า ทั้งเจ้าหน้าที่และประชาชนมีความตระหนักในปัญหาและความรุนแรงของปัญหาที่ปรากฏอยู่ เจ้าหน้าที่มีความตระหนักถึงความบกพร่องในโครงสร้างทางด้านองค์กรในปัจจุบันในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับการประสานงานและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น มีสถานะแวดล้อมที่บ่งชี้ถึงความ จำเป็นของการมีส่วนร่วมของประชาชน และประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกรู้ว่าควรจะได้มีส่วนร่วมใน การแก้ไขปัญหามากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและมีความพร้อมที่จะรับภาระหน้าที่นี้

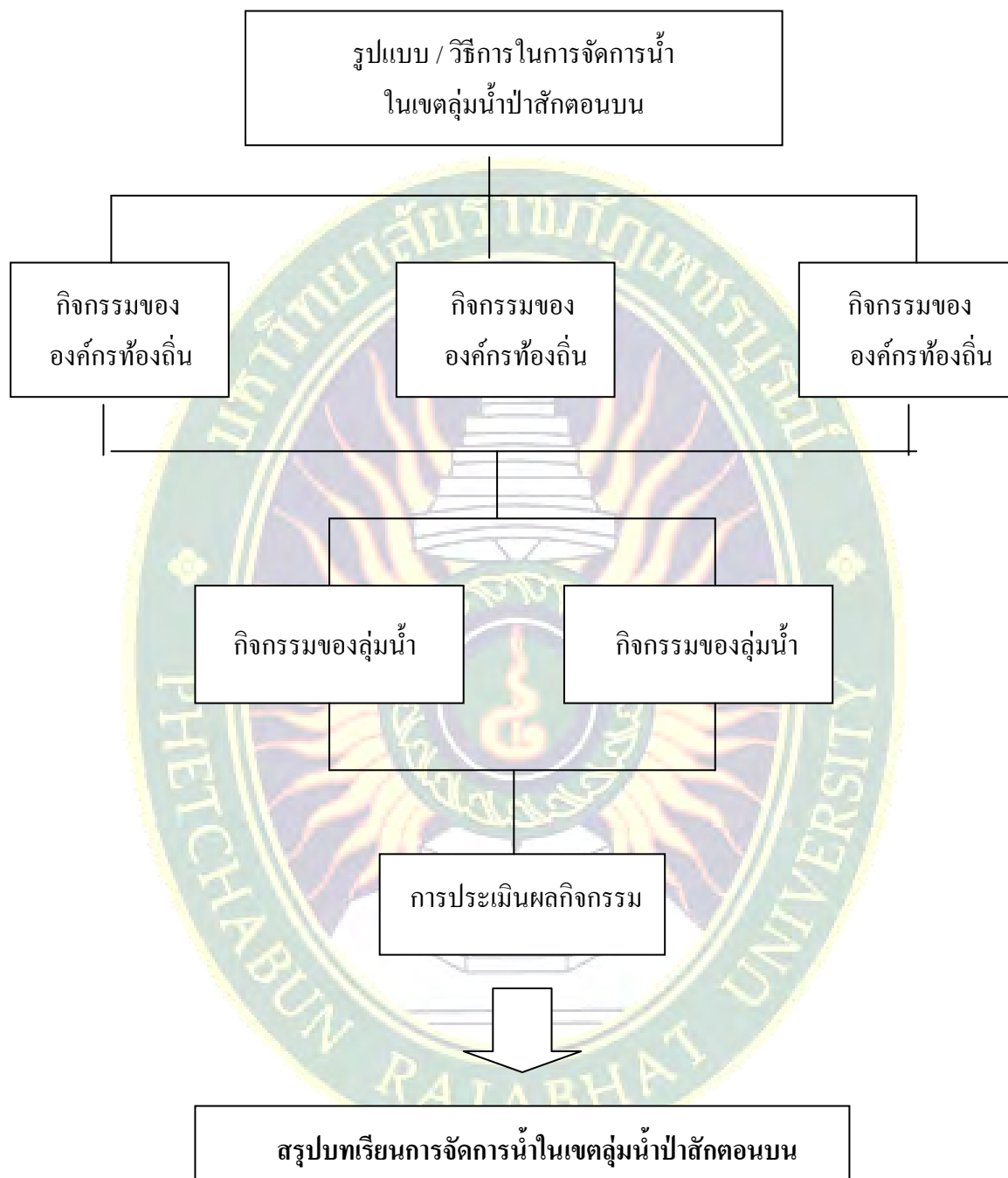
5. กรอบแนวความคิด

กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะประมวลองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในลุ่มแม่น้ำเพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน ช่วงเวลาในการศึกษาจึงแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงที่ 1 เริ่มจากการศึกษาชุมชน การเตรียมชุมชนและผู้นำให้มีความสามารถในการศึกษาปัญหาและศักยภาพของชุมชนในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและระบบนิเวศ โดยผ่านเวทีการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบลและลุ่มแม่น้ำ และประมวลเป็นองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสัก ช่วงที่ 2 เป็นการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักโดยองค์กรท้องถิ่น หลังจากนั้นผู้วิจัยเป็นฝ่ายสรุปเป็นบทเรียนในการจัดการน้ำโดยองค์กรท้องถิ่นโดยแสดงเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 (Phase 1)

ช่วงที่ 2 (Phase 2)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีวิธีการศึกษา และการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษา ผู้วิจัยและคณะ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแนวทางของการได้มาซึ่งการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน โดยวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลในการวิจัยมีดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) โดยศึกษาจากหนังสือ บทความทางวิชาการ เอกสาร ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study)

2.1 ด้านการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ผู้วิจัยและคณะ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรที่ใช้ในการศึกษา รวมทั้งสิ้น จำนวน 15,256 คน

2.2 ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยและคณะ ใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 23 คน

2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คือ

1.1 คณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็กทุกคน
จำนวน 26 คน

1.2 คณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลสักหลงทุกคน
จำนวน 26 คน

1.3 ประชาชนในหมู่บ้านพื้นที่ตัวอย่าง (ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และ
ลูกบ้าน)

1.3.1 ประชาชนในหมู่บ้านพื้นที่ตัวอย่าง ตำบลสักหลง จำนวน 5,653 คน

1.3.2 ประชาชนในหมู่บ้านพื้นที่ตัวอย่าง ตำบลสักหลง จำนวน 9,551 คน

สรุปแล้ว จำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวนทั้งหมด 15,256 คน

2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ ตัวแทนคณะ
ผู้บริหาร 1 คน และผู้ใหญ่บ้านของพื้นที่ตัวอย่าง 22 คน รวมทั้งหมด 23 คน

3. กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จำนวน
768 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจากตำบลคงมูลเหล็ก จำนวน 369 คน ตำบลสักหลง จำนวน 347 คน
และคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 52 คน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้
จำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลคงมูลเหล็กและตำบลสักหลง ทำการคำนวณหากลุ่มตัวอย่าง
แยกกัน เนื่องจากต้องการข้อมูลโดยละเอียดประกอบการประมวลผลการวิจัย ในส่วนของคณะ
ผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจงเก็บทั้งหมด
(Household Survey)

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้สูตรการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างของ Yamane (Yamane 1973: 725) ของแต่ละตำบล ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = กลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 e = ค่าความคลาดเคลื่อน

แทนค่าในสูตรเพื่อหาจำนวนกลุ่มตัวของตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \text{กลุ่มตัวอย่าง} \\ N &= 9,551 \text{ คน} \\ e &= 0.05 \\ n &= \frac{9,551}{1 + 5,684(0.0025)} \\ n &= 369 \text{ คน} \end{aligned}$$

แทนค่าในสูตรเพื่อหาจำนวนกลุ่มตัวของตำบลสักหลาด อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \text{กลุ่มตัวอย่าง} \\ N &= 5,653 \text{ คน} \\ e &= 0.05 \\ n &= \frac{5,653}{1 + 5,684(0.0025)} \\ n &= 347 \text{ คน} \end{aligned}$$

จากการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างข้างต้น ของทั้ง 2 ตำบล รวมกันได้เท่ากับ 716 คน

ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณอีกส่วนหนึ่ง คือ คณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็กทุกคน จำนวน 26 คน และคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลสักหลงทุกคน 26 คน รวมเป็น 52 คน

ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณ มีจำนวนทั้งหมด 768 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ ตัวแทนคณะผู้บริหาร 1 คน และผู้ใหญ่บ้านของพื้นที่กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณจำนวน 22 คน รวมทั้งหมด 23 คน

4. การสุ่มตัวอย่าง

4.1 การสุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณ การสุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายวิธี (Multi – Stage Sampling) โดยมีวิธีการและขั้นตอนของการได้มาซึ่งประชากรกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกพื้นที่ที่แม่น้ำป่าสักไหลผ่านเพื่อใช้ทำการศึกษา คือ กลุ่มน้ำป่าสักตอนบน โดยการเลือกพื้นที่ทำการวิจัยคณะผู้วิจัยคำนึงถึงระยะเวลาในการศึกษาและงบประมาณในการศึกษามาเป็นเกณฑ์ของการได้มาซึ่งพื้นที่ของการศึกษาและประชากรที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ทำการคัดเลือกอำเภอในเขตพื้นที่กลุ่มน้ำป่าสักตอนบนที่แม่น้ำป่าสักไหลผ่านจากกลุ่มน้ำป่าสักตอนบน โดยทำการจับฉลากได้ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ กับอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ทำการคัดเลือกตำบลที่แม่น้ำป่าสักไหลผ่านจากตำบลต่าง ๆ ในอำเภอเมือง และอำเภอหล่มสัก โดยการจับฉลากได้ตำบล คงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ และตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ 4 การสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เพื่อทำการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับประชาชนในทุกหมู่บ้านของทั้ง 2 ตำบล ทั้งนี้เมื่อพบเจอใครในแต่ละหมู่บ้านจะสอบถามก่อนว่าใช้คนในหมู่บ้านนี้หรือไม่ ถ้าใช่จึงจะเก็บข้อมูลถ้าไม่ใช่จะไม่เก็บข้อมูล โดยมีโควตาของประชาชนที่ต้องเก็บข้อมูลของทั้ง 2 ตำบล ดังนี้

ตำบลคงมุลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีโควต้าในการเก็บข้อมูลด้วย
แบบสอบถาม จำนวน 369 ชุด แยกเก็บในแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

- หมู่ที่ 1 จำนวนประชากร 910 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 35 คน
- หมู่ที่ 2 จำนวนประชากร 1,438 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 56 คน
- หมู่ที่ 3 จำนวนประชากร 946 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 36 คน
- หมู่ที่ 4 จำนวนประชากร 1,120 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 43 คน
- หมู่ที่ 5 จำนวนประชากร 1,062 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 41 คน
- หมู่ที่ 6 จำนวนประชากร 585 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 23 คน
- หมู่ที่ 7 จำนวนประชากร 759 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 29 คน
- หมู่ที่ 8 จำนวนประชากร 1,145 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 44 คน
- หมู่ที่ 9 จำนวนประชากร 613 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 24 คน
- หมู่ที่ 10 จำนวนประชากร 585 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 23 คน
- หมู่ที่ 11 จำนวนประชากร 388 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 15 คน

ตำบลสักหลาด อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีโควต้าในการเก็บข้อมูลด้วย
แบบสอบถาม จำนวน 347 ชุด แยกเก็บในแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

- หมู่ที่ 1 จำนวนประชากร 783 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 48 คน
- หมู่ที่ 2 จำนวนประชากร 815 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 50 คน
- หมู่ที่ 3 จำนวนประชากร 538 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 33 คน
- หมู่ที่ 4 จำนวนประชากร 495 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 29 คน
- หมู่ที่ 5 จำนวนประชากร 353 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 22 คน
- หมู่ที่ 6 จำนวนประชากร 116 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 8 คน
- หมู่ที่ 7 จำนวนประชากร 445 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 27 คน
- หมู่ที่ 8 จำนวนประชากร 904 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 55 คน
- หมู่ที่ 9 จำนวนประชากร 572 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 35 คน
- หมู่ที่ 10 จำนวนประชากร 312 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 20 คน
- หมู่ที่ 11 จำนวนประชากร 320 คน มีโควต้าในการเก็บข้อมูล จำนวน 20 คน

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณ ยังทำการเก็บข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กับคณะผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 2 ตำบลๆ ละ 26 คน รวมทั้งหมด จำนวน 52 คน

4.2 กลุ่มตัวอย่างการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ คณะผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกตัวแทนคณะผู้บริหาร 1 คน จาก 2 คน ทั้งนี้คนที่เลือกเจาะจงใช้เกณฑ์จากคนที่มีความรู้ที่โดดเด่นที่สุดจาก 2 องค์การบริหารส่วนตำบลของพื้นที่ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลดงมูลเหล็ก และองค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง

นอกจากนี้ ได้ทำการสุ่มแบบเจาะจงเลือกผู้ใหญ่บ้านจากทั้ง 2 ตำบล เพื่อทำการสัมภาษณ์ เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลเก่าแก่ที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านมีวาระถึงอายุ 60 ปี ส่วนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีวาระ 4 ปี การเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำของผู้ใหญ่บ้านจะมีความต่อเนื่องมากกว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณในครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นแบบเลือกตอบ (Check list) และแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert) เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน โดยรูปแบบของคำถามจะเป็นแบบปลายปิด (Close-ended Questionnaire) และแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) ใช้ในการศึกษา

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 รูปแบบหรือวิธีการจัดการน้ำ

ส่วนที่ 3 การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

1) เกณฑ์พิจารณาเลือกตอบแบบสอบถามของส่วนที่ 1 คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check list) จะใช้ความถี่เป็นเกณฑ์ของการอธิบายผลของการวิเคราะห์

2) เกณฑ์พิจารณาเลือกตอบแบบสอบถามของส่วนที่ 2-3 เป็นแบบสอบถามแบบมาตรฐานประมาณค่า (Rating Scale) รูปแบบหรือวิธีการจัดการน้ำ และการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ มีเกณฑ์ดังนี้

2.1) เกณฑ์พิจารณาเลือกตอบแบบสอบถามของส่วนที่ 2 รูปแบบหรือวิธีการจัดการน้ำมีเกณฑ์อยู่ 5 ระดับ ดังนี้

5 หมายถึง ปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง ปฏิบัติมาก

3 หมายถึง ปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง ปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง ไม่มีการปฏิบัติ

เกณฑ์เฉลี่ยที่ใช้ในการแปลความ แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

4.21-5.00 หมายถึง ปฏิบัติมากที่สุด

3.41-4.20 หมายถึง ปฏิบัติมาก

2.61-3.40 หมายถึง ปฏิบัติปานกลาง

1.81-2.60 หมายถึง ปฏิบัติน้อย

1.00-1.80 หมายถึง ไม่มีการปฏิบัติ

2.2) เกณฑ์พิจารณาเลือกตอบแบบสอบถามของส่วนที่ 3 การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ มีเกณฑ์อยู่ 5 ระดับ ดังนี้

5 หมายถึง ปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง ปฏิบัติมาก

3 หมายถึง ปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง ปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง ไม่มีการปฏิบัติ

เกณฑ์เฉลี่ยที่ใช้ในการแปลความ แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

4.21-5.00 หมายถึง ปฏิบัติมากที่สุด

3.41-4.20 หมายถึง ปฏิบัติมาก

2.61-3.40 หมายถึง ปฏิบัติปานกลาง

1.81-2.60 หมายถึง ปฏิบัติน้อย

1.00-1.80 หมายถึง ไม่มีการปฏิบัติ

5.2 การทดสอบความเที่ยงของแบบสอบถาม

การทดสอบแบบสอบถาม (Pre-test) คณะผู้วิจัยได้นำไปใช้ทดสอบกับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง โดยทำการทดสอบกับคณะผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนของตำบลบ้านคิ้ว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 30 ชุด ทั้งนี้ก่อนที่จะนำแบบสอบถามไปใช้ในการทดสอบ ได้มีการตรวจสอบรายละเอียดของข้อคำถาม (Item) ของแบบสอบถามกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ และได้นำมาปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษาการเรียงลำดับความแล้วจึงนำแบบสอบถามไปทดสอบเพื่อหาความเที่ยง (Reliability) โดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของ Cronbach เพื่อตรวจสอบความเที่ยงหรือความสอดคล้องกับข้อคำถามต่างๆ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) เท่ากับ .919

5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาของการวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาของการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัย การบันทึกภาคสนาม การสัมภาษณ์ (Interviewing) โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Non-Official) ผ่านแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้างด้วยตัวเองกับกลุ่มตัวอย่าง

5.2.1 ลักษณะของแบบสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (วรพิตย์ มีมาก 2547: 196-197) โดยลักษณะแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจะไม่มีแบบแผนที่ชัดเจนแน่นอน การตั้งคำถามไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ผู้วิจัยสามารถปรับคำถามให้ยืดหยุ่นตามสถานการณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามต้องการ อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าผู้สัมภาษณ์จะสามารถตอบได้อย่างเสรี แต่การสัมภาษณ์ก็จะทำภายในกรอบเป้าหมายที่กำหนดไว้เพื่อไม่ให้เกิดการหลงประเด็น

ในการหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น โดยในการสร้างแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ความเที่ยงตรงตามมิติทัศนัย ความเที่ยงตรงตามสภาพ ความเป็นปรนัย ความหมายของการวัด และประสิทธิภาพ (วรพิตย์ มีมาก 2547: 194) ของเครื่องมือเป็นสำคัญ และได้นำมาให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือได้ ตรวจสอบข้อคำถามแต่ละข้อ และได้นำไปแก้ไขตามคำแนะนำ แล้วนำมาให้ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือตรวจสอบอีกครั้งก่อนที่จะนำไปสัมภาษณ์

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

6.1 การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ ผ่านการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) โดยศึกษาจากหนังสือ บทความวิชาการ เอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

6.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ดังนี้

6.2.1 ด้านการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา และทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และจ้างนักศึกษาเก็บข้อมูล จำนวน 768 ชุด จะทำการใส่รหัสแบบสอบถามก่อนบันทึกข้อมูลโดยใช้รหัส 1-768 ตามลำดับ

6.2.2 ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ (Interviewing) ด้วยตนเอง และจ้างนักศึกษาทำการสัมภาษณ์ โดยคณะผู้วิจัยได้ถ่ายทอดวิธีการสัมภาษณ์ให้กับนักศึกษาที่คณะผู้วิจัยจ้างให้ทำการสัมภาษณ์ช่วยเนื่องจากนักศึกษาเป็นคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของการวิจัย โดยทำการสัมภาษณ์กับนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน และผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 22 คน โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Non-Official) กับกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวด้วยแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกต (Observation) ในขณะสัมภาษณ์ รวมทั้งจดบันทึกข้อมูลในบางครั้งขณะสัมภาษณ์

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้านก่อนทำการสัมภาษณ์ ในการนัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้คำนึงถึงวัน เวลา และสถานที่ที่ผู้ให้สัมภาษณ์สะดวก และพร้อมที่จะให้สัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลงมูลเหล็กที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล และทำการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 การวิเคราะห์สภาพและศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ โดยใช้ความถี่ ร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

7.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในประเด็นสังคม ประเด็นวัฒนธรรม และประเด็นระบบนิเวศ

8. การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)
ประกอบกับตารางแสดงข้อมูลทางสถิติ

9. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี เริ่มต้นจากการทำสัญญา

กิจกรรม	หน่วยนับ (เดือน)	ระยะเวลา			
		ไตรมาส 1	ไตรมาส 2	ไตรมาส 3	ไตรมาส 4
1. สร้างเครื่องมือและทดสอบเครื่องมือ	3	→			
2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	2		→		
3. วิเคราะห์ข้อมูล	1		→		
4. เขียนรายงานผลการศึกษา	1			→	
5. นำผลการศึกษาไปปฏิบัติ	3			→	→
6. ประเมินผลโครงการ	1				→
7. เขียนรายงานโครงการ	1				→

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” คณะผู้วิจัยได้แบ่งโครงสร้างการนำเสนอผลของการวิจัยออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาด้านข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ตอนบน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาด้านการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการแปลผลการวิจัย มีดังนี้

$\bar{X}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ย

S.D. หมายถึง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11 หมายถึง ผู้ใหญ่บ้านที่ทำการสัมภาษณ์ของตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีความหมายดังนี้

A1 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 1

A2 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 2

A3 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 3

A4 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 4

A5 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 5

A6 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 6

A7 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 7

A8 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 8

A9 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 9

A10 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 10

A11 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้การสัมภาษณ์คนที่ 11

B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B11 หมายถึง ผู้ใหญ่บ้านที่ทำการสัมภาษณ์
ของตำบลคงมุลเหล็ก อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา โดยมีความหมายดังนี้

B1 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 1

B2 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 2

B3 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 3

B4 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 4

B5 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 5

B6 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 6

B7 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 7

B8 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 8

B9 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 9

B10 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 10

B11 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ให้สัมภาษณ์คนที่ 11

K หมายถึง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ให้สัมภาษณ์

ซึ่งจะนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาด้านข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
1. ชาย	390	50.8
2. หญิง	378	49.2
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ เพศชาย จำนวน 390 คน คิดเป็น
ร้อยละ 50.8 รองลงมาคือ เพศหญิง จำนวน 378 คน คิดเป็นร้อยละ 49.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
1. ต่ำกว่า 25 ปี	47	6.1
2. 25 – 30 ปี	88	11.5
3. 31 – 40 ปี	217	28.2
4. 41 – 50 ปี	248	32.3
5. 51 – 60 ปี	97	12.7
6. มากกว่า 60 ปี	71	9.2
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี จำนวน 248 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 รองลงมา มีอายุ 31-40 ปี จำนวน 217 คน คิดเป็นร้อยละ 28.2 และกลุ่มอายุ ต่ำกว่า 25 ปี เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามที่น้อยที่สุด มีจำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 6.1

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
1. โสด	214	27.9
2. สมรส	457	59.5
3. หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	97	12.6
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สมรสแล้ว จำนวน 457 คน คิดเป็น ร้อยละ 59.5 รองลงมา มีสถานภาพการสมรสเป็นโสด จำนวน 214 คน คิดเป็นร้อยละ 27.9 และ จำนวนกลุ่มตัวอย่างน้อยที่สุดมีสถานภาพการสมรสเป็นหม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่ จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 12.6

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด

ระดับการศึกษาสูงสุด	จำนวน	ร้อยละ
1. ประถมศึกษา หรือต่ำกว่า	197	27.4
2. มัธยมศึกษาตอนต้น	337	44.2
3. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	187	37.4
4. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	37	14.3
5. ปริญญาตรี	7	13.0
6. ปริญญาตรีโท	3	0.9
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 337 คน คิดเป็นร้อยละ 44.2 รองลงมาจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวน 197 คน คิดเป็นร้อยละ 27.4 และจำนวนน้อยที่สุด คือ จบการศึกษาในระดับปริญญาโท จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 0.9

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้ส่วนตัวเฉลี่ย ต่อเดือน

รายได้ส่วนตัวเฉลี่ยต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
1. ต่ำกว่า 5,000 บาท	109	14.1
2. 5,000 – 10,000 บาท	279	36.4
3. 10,001 – 15,000 บาท	158	20.6
4. 15,001 – 20,000 บาท	127	16.6
5. 20,001 – 25,000 บาท	70	9.1
6. 25,001 – 30,000 บาท	19	2.5
7. 30,001 บาทขึ้นไป	6	0.7
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ส่วนตัวเฉลี่ยต่อเดือน 5,000 – 10,000 บาท จำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 36.4 รองลงมา มีรายได้ 10,001 – 15,000 บาท

จำนวน 158 คน คิดเป็นร้อยละ 20.6 และจำนวนน้อยที่สุดมีรายได้ 30,001 บาทขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 0.7

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ

ตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
1. เกษตรกร	508	66.1
2. รายย่อย / อาชีพอิสระ	28	3.7
3. ผู้ประกอบการ/เจ้าของธุรกิจ	40	5.2
4. ลูกจ้าง /พนักงานบริษัท	20	2.6
5. แม่บ้าน/พ่อบ้าน/เกษียณ	145	18.9
6. รับจ้างทั่วไป	27	3.5
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.6 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร จำนวน 508 คน คิดเป็นร้อยละ 66.1 รองลงมาคือ อาชีพแม่บ้าน/พ่อบ้าน/เกษียณ จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 18.9 อาชีพที่มีผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คือ อาชีพลูกจ้าง/พนักงานบริษัท จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 2.6

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
1. ผู้ใหญ่บ้าน	22	2.9
2. กรรมการหมู่บ้าน	43	5.9
3. ชาวบ้าน	651	84.7
4. คณะผู้บริหารอบต.	8	1.1
5. สมาชิก อบต.	44	5.7
รวม	768	100

จากตารางที่ 4.7 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นชาวบ้าน จำนวน 651 คน คิดเป็นร้อยละ 84.7 รองลงมาคือ ตำแหน่งสมาชิก อบต. จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 5.7 ตำแหน่งที่มีผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คือ ตำแหน่งคณะผู้บริหาร อบต. จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 1.1

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

ในการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีผลของการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับของการปฏิบัติ
<u>มิติทางนิเวศ</u>			
1. การซ่อมแซมระบบน้ำที่ชำรุดเสียหายให้ใช้ได้เป็นปกติ	2.69	0.91	ปานกลาง
2. การวางแผนป้องกันไม่ให้สัตว์เลี้ยงลงไปเหยียบย่ำแหล่งน้ำ	2.62	0.98	ปานกลาง
3. การขุดลอกหรือทำความสะอาดแหล่งน้ำ เพื่อมิให้แหล่งน้ำตื้นเขิน	2.41	0.92	น้อย
4. การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมรอบ ๆ แหล่งน้ำหรือเหนือแหล่งน้ำ และการปลูกป่าเพื่อซับน้ำในดิน	2.33	0.84	น้อย
5. การกำจัดวัชพืชออกจากแหล่งน้ำ	2.52	0.74	น้อย
6. การป้องกันมิให้น้ำเสียหรือสกปรกไหลลงสู่แหล่งน้ำ	2.47	0.88	น้อย
<u>มิติทางสังคม</u>			
7. การกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการการจัดการน้ำ	2.42	0.62	น้อย
8. การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการใช้น้ำของชุมชนหรือหมู่บ้าน	2.58	0.84	น้อย

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับของการ
			ปฏิบัติ
9. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำมาวางแผน	2.78	0.92	ปานกลาง
10. มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการน้ำของชุมชนหรือหมู่บ้าน ในแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง	2.52	0.88	ปานกลาง
11. มีการจัดประชุมเพื่ออธิบายให้ชุมชนเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ เพื่อทำการเกษตร	2.54	0.72	น้อย
12. มีการติดตามประเมินผล การใช้น้ำของชุมชนหรือหมู่บ้าน	2.33	0.86	น้อย
<u>มิติทางวัฒนธรรม</u>			
13. การใช้สื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เสริมสร้างจิตสำนึก เช่น ใบปลิว แผ่นพับ วิทยุท้องถิ่น เสียงตามสาย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ	2.59	0.92	น้อย
14. การร่วมช่วยเหลือด้านแรงงานในการสร้างแหล่งน้ำ หรือซ่อมแซมแหล่งน้ำ	2.47	0.62	น้อย
15. มีการจัดคิวการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ	2.80	0.91	ปานกลาง
16. มีโทษปรับหรือการประนามกับบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์/ระเบียบการใช้น้ำ	2.57	0.98	ปานกลาง
17. การซ่อมแซมเหมืองฝาย โดยชาวบ้าน	2.80	0.91	ปานกลาง
18. การขุดลอกเหมือง คลองโดยชาวบ้าน	2.50	0.82	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	2.55	0.70	น้อย

จากตารางที่ 4.8 พบว่า รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.55$) (S.D.= 0.70) ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางนิเวศที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการซ่อมแซมระบบน้ำที่

ชำระเสียหายให้ใช้ได้เป็นปกติ เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.69$) (S.D.= 0.91) รองลงมาพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำมาวางแผน เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.78$) (S.D.= 0.92) และพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดคิวการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ และการซ่อมแซมเหมืองฝาย โดยชาวบ้าน เป็นการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.80$) (S.D.= 0.91)

โดยสรุปแล้วรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบการปฏิบัติในระดับน้อยตามผลของการศึกษาที่นำเสนอมาข้างต้น

นอกจากนี้การปฏิบัติของรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ตอนบน ยังพบว่า คณะกรรมการในการจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลมีน้อยเกินไป ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยมาทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองหรือประชุมไม่ค่อยครบและนานๆ จะประชุมกันครั้ง โดยเฉพาะก่อนฤดูทำนา ส่วนใหญ่จะแต่งตั้งกันขึ้นมามากกว่า กล่าวคือ การใช้สื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เสริมสร้างจิตสำนึก เช่น ใบปลิว แผ่นพับ วิทยุท้องถิ่น เสียงตามสาย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ การโทษปรับหรือการประนามกับบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบการใช้น้ำ การป้องกันมิให้น้ำเสียหรือสกปรกไหลลงสู่แหล่งน้ำ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำมาวางแผน การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร ไม่ค่อยจะมีการดำเนินการจริง โดยส่วนใหญ่คณะกรรมการในการจัดการน้ำจะเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และชาวบ้านที่ทำนา ในการจัดตั้งคณะกรรมการก็จะกำหนดกันขึ้นมาเอง ในส่วนของคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น มักไม่ค่อยจะมีบทบาทในการดำเนินการในเรื่องนี้ เนื่องจากแต่ละบุคคลจะมีงานทำประจำที่เป็นของตนเองอยู่แล้ว สรุปแล้วคณะกรรมการที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นหลัก คือ คณะกรรมการจัดการน้ำ ดังคำให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับจำนวนของตัวแทนคณะกรรมการจัดการน้ำ ต่อไปนี้

A2: “นานๆ จะประชุมกันที ก็ก่อนฤดูทำนาจึงจะมีประชุมกัน”

A7: “การปรับโทษกันไม่ค่อยมี...”

B1: “มีจำนวนคณะกรรมการน้อย”

B9: “ไม่ค่อยมีการนำปัญหาการใช้น้ำไปทำแผนฯ มีหรือเปล่าไม่รู้”

B11: “กรรมการก็ส่วนใหญ่ ก็ตั้งกันขึ้นมาเรื่อยๆ”

ในส่วนของการปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบว่า คืออยู่แล้ว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ไม่พบปัญหาการปฏิบัติของคณะกรรมการจัดการน้ำดังกล่าวให้สัมภาษณ์บางท่าน เช่น

A4: “ดีแล้วนะ มีคณะกรรมการนี้ก็ดีเหมือนกัน”

A8: “ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือดี”

B1: “...ก็ดีกว่าไม่มีคนกลุ่มนี้นะผมว่า”

การปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการน้ำ พบว่า มีการขุดเหมืองเล็กๆ เพื่อส่งน้ำไปให้นาของชาวบ้านเพิ่ม กล่าวคือ เดิมจะใช้น้ำผ่านนาของคนอื่นก่อน คือ นำน้ำเข้านาคนอื่นให้เต็มก่อน แล้วค่อยเปิดทางน้ำมาที่นาตนเอง นอกจากนี้ได้มีการทำถนน โดยถมดินและหินลูกรังลงไปในพื้นที่นาผ่านหัวแปลงของนาชาวบ้านเพื่อทำถนน เพื่อสะดวกในการขนข้าวช่วงเก็บเกี่ยวข้าว รวมถึงใช้ถนนนี้เป็นคันคูกันน้ำป้องกันน้ำท่วมด้วย

การใช้น้ำชาวนาจะใช้ใครใช้มัน เพราะน้ำมีเพียงพอสำหรับทุกคน แต่ก็พอจะมีระบบการใช้น้ำหรือระบบการจัดการน้ำใช้ร่วมกัน คือ ในวันนั้นใครใช้น้ำเข้านาตนเองก่อนก็ให้คนนั้นใช้น้ำให้เต็มมาก่อน คนต่อไปก็จะใช้เป็นลำดับต่อไป หรือไม่ก็จะมีการเจรจากัน โดยขอแบ่งน้ำจากคนแรกก่อน หากมีการใช้น้ำตรงกันหรือใช้น้ำวันเดียวกัน โดยทำเป็นน้ำล้นจากคูกันน้ำของคนแรก กล่าวคือ คนแรกจะทำคูกันน้ำที่เหมือนแบบปิดทางน้ำไม่ให้ไหลผ่านเลย เมื่อมีการเจรจากันก็จะลดคูกันน้ำลงให้น้ำไหลล้นไปได้เพื่อจะให้คนที่มาเจรจาได้ใช้น้ำร่วมด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ปัญหาการใช้น้ำร่วมกันจะไม่ค่อยมี เพราะมีน้ำเพียงพอสำหรับชาวนาทุกคน

ในบางครั้ง การจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรก็พบว่า ชาวบ้านช่วยกันนำเครื่องสูบน้ำไปช่วยกันสูบน้ำจากแม่น้ำป่าสักให้ไหลไปตามเหมืองไปสู่ของตนเองในช่วงการทำนาปี ที่น้ำชลประทานไม่ปล่อยให้น้ำเนื่องจากปริมาณน้ำมีน้อย การจัดการน้ำร่วมกันในกรณีนี้ชาวบ้านก็จะช่วยเหลือกันเอง เกิดกลุ่มกันเอง โดยนำเครื่องสูบน้ำของตนเองไปร่วมช่วยสูบน้ำให้คนอื่น และคนอื่นก็สูบน้ำช่วยตนเองจนเต็มนาของแต่ละคน กรณีนี้จะไม่เกี่ยวกับคณะกรรมการจัดการน้ำที่เคยพูดถึง ดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

A1: “บางทีก็มีขุดเหมืองเล็กๆ เพื่อให้ไปถึงนาเขา”

A7: “...ก็มีทำถนนไปถึงนาเล็กๆ โน่น ขนข้าวขึ้นมาก็สะดวกหน่อย ก็อาศัยถนนเป็นคูกันน้ำไปในตัวด้วย”

A10: “ส่วนใหญ่ใช้น้ำทำนาก็ไม่ค่อยมีปัญหา”

B2: “ก็แบ่งๆ กันใช้ คือ ใครเอาน้ำเข้านาก่อนก็ให้เขาเต็มนาของเขา ก่อน แล้วก็เปิดน้ำมาใช้”

B4: “ถ้าบังเอิญจะเอาน้ำเข้าวันเดียวกัน ก็จะมีการขอแบ่งน้ำจากคนแรก เขาก็จะลด
 คุก็น้ำลงให้น้ำไหลมาหาตน ก็จะเป็นแบบนี้”

B6: “สูบน้ำจากแม่น้ำป่าสักมาช่วยกันก็มี”

B7: “ก็มีสูบน้ำช่วยกัน คือ เอาเครื่องไครเครื่องมันไปสูบน้ำจากแม่น้ำป่าสัก ให้มัน
 ไหลไปตามเหมืองไปเข้านา ก็เอาแสงกันจนน้ำเต็มของทุกคน”

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาด้านการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำใน เขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

ในการศึกษาด้านการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่ม
 น้ำป่าสักตอนบนมีผลของการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของการพัฒนาศักยภาพขององค์กร
 ท้องถิ่นในการจัดการน้ำ

การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น ในการจัดการน้ำ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับสภาพการ ปฏิบัติ
<u>มิติทางสังคม</u>			
1. การจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อ การเกษตร	2.65	0.87	น้อย
2. มีคณะกรรมการเหมือง ฝ่าย	2.48	0.92	น้อย
3. อบต. มีส่วนร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการ จัดการน้ำใช้ในการเกษตร	2.45	0.89	น้อย
4. การอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน หรือ คณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร	2.30	0.82	น้อย
5. การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือ หมู่บ้านหรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร	2.48	0.92	น้อย
<u>มิติวัฒนธรรม</u>			
6. อบต.ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความร่วมมือระหว่าง ชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำร่วมกัน	2.48	0.92	น้อย

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น ในการจัดการน้ำ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับสภาพการ
			ปฏิบัติ
7. การถ่ายทอดความรู้ ในการจัดสรรน้ำให้กับคนรุ่น ต่อไปของคณะกรรมการเพื่อใช้ในการเกษตร	2.36	0.78	น้อย
8. คณะกรรมการในการจัดการน้ำ นำความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีสมัยเก่าแก่ มาใช้ในการจัดการน้ำ หรือรักษาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	2.30	0.91	น้อย
9. การสืบต่อ หรือสานต่อเกี่ยวกับคณะกรรมการ เหมือง ฝ่าย ของชาวบ้านในปัจจุบัน	2.25	0.87	น้อย
10. การประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการ จัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร	2.00	0.95	น้อย
<u>มิติระบบนิเวศ</u>			
11. มีคณะกรรมการดูแลเรื่องระบบนิเวศของแม่น้ำลำคลอง	2.41	1.02	น้อย
12. การถ่ายทอดความรู้ในการป้องกันตลิ่งพังให้กับคน รุ่นต่อไปของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ	2.30	0.91	น้อย
13. การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือ หมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการรักษาน้ำใช้ในการเกษตรที่ สะอาด	2.25	0.88	น้อย
14. การสร้าง กฎ เกณฑ์ และ โทษปรับสำหรับบุคคลที่ ทำให้น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ	2.00	0.95	น้อย
15. คณะกรรมการในการจัดการน้ำ มีการณรงค์เพื่อ ปลูกป่าเพื่อรักษาต้นน้ำ	2.41	0.88	น้อย
รวมเฉลี่ย	2.34	0.70	น้อย

จากตารางที่ 4.9 พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขต
ลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีระดับของการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.34$) (S.D.= 0.70) ทั้งนี้กลุ่ม
ตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการหรือขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพของ
องค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อ

การเกษตรมีการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.65$) (S.D.= 0.87) รองลงมาพบว่า มีคณะกรรมการ
เหมืองฝาย การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อจัดการน้ำ
ใช้เพื่อการเกษตร อบต.ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล
เพื่อจัดการน้ำร่วมกัน มีการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.48$) (S.D.= 0.92) นอกจากนี้ยังพบว่า
การประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรก็มีการปฏิบัติใน
ระดับน้อย ($\bar{X} = 2.00$) (S.D.= 0.95) รวมทั้งการสร้าง กฎ เกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้
น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ พบการปฏิบัติในระดับน้อยด้วย ($\bar{X} = 2.00$)
(S.D.= 0.95)

โดยสรุปแล้วการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่า
สักตอนบนพบการปฏิบัติในการจัดทำน้อยตามผลของการศึกษาที่น่าเสนอมาข้างต้น

นอกจากนี้การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ ยังพบว่า การสร้าง
เครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการรักษาน้ำใช้ในการเกษตรที่
สะอาดยังมีน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมน้อยหรือให้ความร่วมมือน้อยในการ
ประชุมปรึกษาหารือเรื่องการใช้น้ำร่วมกัน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการทำนาไม่ค่อยมี
เนื่องจากมีน้ำเพียงพอต่อการทำนา และปีหนึ่งทำนาได้หลายครั้งในบางพื้นที่ กล่าวคือ ชาวนาบาง
พื้นที่นิยมทำนาปี (นานอกฤดูฝน) เนื่องจากมีน้ำชลประทานปล่อยน้ำมาให้ใช้ทำนาถั่วกัน ดังคำให้
สัมภาษณ์บางส่วน ดังนี้

A1: “ชาวบ้านมาประชุมบ่อย”

A2: “ชาวบ้านมาร่วมบ่อย”

A7: “ชาวบ้านให้ความร่วมมือบ่อย”

A8: “ปัญหาเรื่องน้ำไม่ค่อยมี เพราะมีชลประทานปล่อยน้ำให้ทำนาช่วงนาปีปีไหนน้ำ
น้อยเขาก็จะประกาศให้ชาวบ้านทำนาปีน้อยลงเพราะน้ำจะไม่พอ”

B1: “ไม่ค่อยมีนะ เวลาประชุมทีก็จะมาพูดคุยว่าจะใช้น้ำกันยังไงพูดจบก็เลิกกัน
คณะกรรมการนี้ยังงั้นไม่ค่อยมีนะส่วนใหญ่ก็ประชุมหมู่บ้านตนเองเครือข่ายไม่มีมั้ง”

B4: “เครือข่ายหมู่บ้านไม่ค่อยมี จะมีก็น้อยที่นาเขาอยู่ในหมู่บ้านของเราก็มาประชุม
บ้างไม่มาบ้าง ส่วนใหญ่ก็ไม่มี”

การปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น เพื่อรับทราบปัญหาความต้องการ และประเด็นที่จะพัฒนาประกอบการการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ พบว่า ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม หากมีการประชุมก็จะนำเสนอประเด็นปัญหาอื่นๆ ไม่ใช่เรื่องการใช้น้ำ คือ ให้ทำถนนลงไปในนาเพื่อสะดวกในการขนข้าวเปลือกขึ้นมาจากนา เพราะนาตนเองอยู่ลึกกว่านาของคนอื่น การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำก็ไม่พบเรื่องการพัฒนา กล่าวคือ ก็จะใช้กรรมารเดิมในการดำเนินการเรื่องการจัดสรรน้ำให้กับลูกบ้าน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ทำนาไม่ค่อยมี รวมทั้งบางพื้นที่ก็มีแนวโน้มที่จะทำคลองส่งน้ำจากเขื่อนห้วยใหญ่ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มาใช้ทำการเกษตร และพื้นที่การทำวิจัยบางส่วนก็จะจัดการปัญหาเรื่องน้ำด้วยตนเอง คือ ใครจะทำการเกษตรในฤดูแล้งก็จะสูบน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำป่าสัก หรือไม่ก็สูบน้ำขึ้นมาจากใต้ดินเพื่อทำการเกษตรในฤดูแล้ง ดังคำให้สัมภาษณ์บางส่วนเช่น

A2: “ชาวบ้านมาประชมน้อย”

A4: “เวลามาประชุมกันส่วนใหญ่จะขอลงนกลงไปในนากัน เพราะนาตนเองอยู่ลึกขนข้าวขึ้นมามาก”

A6: “เป็นกรรมการเดิมๆ เพราะส่วนใหญ่่น้ำใช้ไม่ค่อยมีปัญหา”

B5: “ก็เห็นว่าจะทำคลองส่งน้ำมาจากเขื่อนห้วยใหญ่”

B6: “หน้าแล้งก็จะสูบน้ำมาจากแม่น้ำป่าสักกัน เอามาปลูกผัก ปลูกหอม”

A7: “จะเอาบาคาลใช้กันในหน้าแล้ง ก็จะสูบน้ำบาดาลขึ้นมาปลูกหอม ปลูกผักกัน”

การปฏิบัติในขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ พบว่าการสร้าง กฎ เกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่เสนอกฎ เกณฑ์ ความต้องการตามกรอบการพัฒนา นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนรวมทั้งคณะกรรมการในการจัดการน้ำขาดการประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร ดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

A4: “เรื่องเกณฑ์ไม่ค่อยมีกันนะ”

A6: “กรรมการไม่ค่อยประชุมกันนานๆ จะประชุม ก็จะเรียกชาวบ้านมาประชุมด้วย”

B5: “ไม่มีนะเรื่องการปรับอะไรเนี่ยะ ไม่มีเรื่องนี้นะ”

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” ผู้วิจัยและคณะมีการนำเสนอสรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

1.1.2 เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยคณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแนวทางของการได้มาซึ่งการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 768 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจากตำบลคงมูลเหล็ก จำนวน 369 คน และกลุ่มตัวอย่างจากตำบลสักหลง จำนวน 347 คน และคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 52 คน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้จำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลคงมูลเหล็กและตำบลสักหลง ทำการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างแยกกัน เนื่องจากต้องการข้อมูลโดยละเอียดประกอบการประมวลผลการวิจัย ในส่วนของคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจงโดยทำการเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด (Household Survey)

ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณอีกส่วนหนึ่ง คือ คณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็กทุกคน จำนวน 26 คน และคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลสักหลงทุกคน จำนวน 26 คน รวมเป็น 52 คน

ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณ มีจำนวนทั้งหมด 768 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ ตัวแทน คณะผู้บริหาร 1 คน และผู้ใหญ่บ้านของพื้นที่กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณจำนวน 22 คน รวมทั้งหมด 23 คน

การวิเคราะห์สภาพและศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ โดยสถิติที่ใช้คือ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ใน ประเด็นสังคม ประเด็นวัฒนธรรม และประเด็นระบบนิเวศ

1.3 ผลการวิจัย มีโครงสร้างการสรุปผลการวิจัยดังนี้

1.3.1 ผลการศึกษาด้านข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1.3.2 ผลการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีโครงสร้างการศึกษาดังนี้

1.3.3 ผลการศึกษาด้านการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

ซึ่งจะได้นำเสนอสรุปผลของการวิจัยตามลำดับข้างต้น ดังนี้

1.3.1 ผลการศึกษาด้านข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ เพศชาย จำนวน 390 คน คิดเป็นร้อยละ 50.8 รองลงมาคือ เพศหญิง จำนวน 378 คน คิดเป็นร้อยละ 49.2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุ 41-50 ปี จำนวน 248 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 ส่วนใหญ่สมรสแล้ว จำนวน 457 คน คิดเป็นร้อยละ 59.5 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบ การศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 337 คน คิดเป็นร้อยละ 44.2 กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีรายได้ส่วนตัวเฉลี่ยต่อเดือน 5,000 – 10,000 บาท จำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 36.4 ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร จำนวน 508 คน คิดเป็นร้อยละ 66.1 และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มี ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นชาวบ้าน จำนวน 651 คน คิดเป็นร้อยละ 84.7

1.3.2 ผลการวิจัยเกี่ยวกับด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

จากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.55$) (S.D.= 0.70) ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วน

ใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางนิเวศที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการซ่อมแซมระบบน้ำที่ชำรุดเสียหายให้ใช้ได้เป็นปกติเป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.69$) (S.D.= 0.91) รองลงมาพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำมาวางแผน เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.78$) (S.D.= 0.92) และพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ และการซ่อมแซมเหมืองฝายโดยชาวบ้าน เป็นการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.80$)(S.D.= 0.91)

โดยสรุปแล้วรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนพบการปฏิบัติในระดับน้อยตามผลของการศึกษาที่น่าเสนอมาข้างต้น

นอกจากนี้การปฏิบัติของรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ตอนบน ยังพบว่า คณะกรรมการในการจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลมีน้อยเกินไป ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยมาทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองหรือประชุมไม่ค่อยครบและนานๆ จะประชุมกันครั้ง โดยเฉพาะก่อนฤดูทำนา ส่วนใหญ่จะแต่งตั้งกันขึ้นมาลอยๆ มากกว่า กล่าวคือ การใช้สื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เสริมสร้างจิตสำนึก เช่น ใบปลิว แผ่นพับ วิทยุท้องถิ่น เสียงตามสาย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ การโทษปรับหรือการประนามกับบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบการใช้น้ำ การป้องกันมิให้น้ำเสียหรือสกปรกไหลลงสู่แหล่งน้ำ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำมาวางแผน การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรไม่ค่อยจะมีการดำเนินการจริง โดยส่วนใหญ่คณะกรรมการในการจัดการน้ำจะเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และชาวบ้านที่ทำนา ในการจัดตั้งคณะกรรมการก็จะกำหนดกันขึ้นมาเอง ในส่วนของคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น มักไม่ค่อยจะมีบทบาทในการดำเนินการในเรื่องนี้ เนื่องจากแต่ละบุคคลจะมีงานทำประจำที่เป็นของตนเองอยู่แล้ว สรุปแล้วคณะกรรมการที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นหลัก คือ คณะกรรมการจัดการน้ำ

ในส่วนของการปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ตอนบน พบว่า คืออยู่แล้ว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ไม่พบปัญหาการปฏิบัติของคณะกรรมการจัดการน้ำ

การปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการน้ำ พบว่า มีการขุดเหมืองเล็กๆ เพื่อส่งน้ำไป

ในนาของชาวบ้านเพิ่ม กล่าวคือ เดิมจะใช้น้ำผ่านนาของคนอื่นก่อน คือ นำน้ำเข้านาคนอื่นให้เต็มก่อนแล้วค่อยเปิดทางน้ำมาที่นาตนเอง นอกจากนี้ได้มีการทำถนน โดยถมดินและหินลูกรังลงไปในทุกนาผ่านหัวแปลงของนาชาวบ้านเพื่อทำถนน เพื่อสะดวกในการขนข้าวช่วงเก็บเกี่ยวข้าว รวมถึงใช้ถนนนี้เป็นคันคูกันน้ำป้องกันน้ำท่วมด้วย

การใช้น้ำชาวนาจะใช้ใครใช้มัน เพราะน้ำมีเพียงพอสำหรับทุกคน แต่ก็พอจะมีระบบการใช้น้ำหรือระบบการจัดการน้ำใช้ร่วมกัน คือ ในวันนั้นใครใช้น้ำเข้านาตนเองก่อนก็ให้คนนั้นใช้น้ำให้เต็มนาก่อน คนต่อไปก็จะใช้เป็นลำดับต่อไป หรือไม่ก็จะมีการเจรจากันโดยขอแบ่งน้ำจากคนแรกก่อน หากมีการใช้น้ำตรงกันหรือใช้น้ำวันเดียวกัน โดยทำเป็นน้ำสลับจากคูกันน้ำของคนแรก กล่าวคือ คนแรกจะทำคูกันน้ำที่เหมือนแบบปิดทางน้ำไม่ให้ไหลผ่านเลย เมื่อมีการเจรจากันก็จะลดคูกันน้ำลงให้น้ำไหลสลับไปได้เพื่อจะให้คนที่มาเจรจาได้ใช้น้ำร่วมด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ปัญหาการใช้น้ำร่วมกันจะไม่ค่อยมี เพราะมีน้ำเพียงพอสำหรับชาวนาทุกคน

ในบางครั้ง การจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรก็พบว่า ชาวบ้านช่วยกันนำเครื่องสูบน้ำไปช่วยกันสูบน้ำจากแม่น้ำป่าสักให้ไหลไปตามเหมืองไปสู่นาตนเองในช่วงการทำนาปี ที่น้ำชลประทานไม่ปล่อยให้เนื่องจากปริมาณน้ำมีน้อย การจัดการน้ำร่วมกันในกรณีนี้ชาวบ้านก็จะช่วยเหลือกันเอง เกิดกลุ่มกันเองโดยนำเครื่องสูบน้ำของตนเองไปร่วมช่วยสูบน้ำให้คนอื่น และคนอื่นก็สูบน้ำช่วยตนเองจนเต็มนาของแต่ละคน กรณีนี้จะไม่เกี่ยวกับคณะกรรมการจัดการน้ำที่เคยพูดถึง

1.3.3 ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบว่า

การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีระดับของการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.34$) (S.D. = 0.70) ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการหรือขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรมีการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.65$) (S.D. = 0.87) รองลงมาพบว่า มีคณะกรรมการเหมืองฝาย การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร อบต. ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำร่วมกัน มีการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.48$) (S.D. = 0.92) และการประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรก็มีการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.00$) (S.D. = 0.95) เช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การสร้างกฎ เกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ พบการปฏิบัติในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.00$) (S.D. = 0.95)

โดยสรุปแล้วการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบการปฏิบัติในการจัดทำน้อยตามผลของการศึกษาที่นำเสนอมาข้างต้น

นอกจากนี้การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ ยังพบว่า การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการรักษาน้ำใช้ในการเกษตรที่สะอาดยังมีน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมน้อยหรือให้ความร่วมมือน้อยในการประชุมปรึกษาหารือเรื่องการใช้น้ำร่วมกัน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการทำนาไม่ค่อยมี เนื่องจากมีน้ำเพียงพอต่อการทำนา และปีหนึ่งทำนาได้หลายครั้งในบางพื้นที่ กล่าวคือ ชาวนาบางพื้นที่นิยมทำนาปี (นานอกฤดูฝน) เนื่องจากมีน้ำชลประทานปล่อยน้ำมาให้ใช้ทำนากัน

การปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น เพื่อรับทราบ

ปัญหา ความต้องการ และประเด็นที่จะพัฒนาประกอบการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ พบว่า ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม หากมีการประชุมก็จะนำเสนอประเด็นปัญหาอื่นๆ ไม่ใช่เรื่องการใช้น้ำ คือ ให้ทำถนนลงไปในนาเพื่อสะดวกในการขนข้าวเปลือกขึ้นมาจากนา เพราะนาตนเองอยู่ลึกกว่านาของคนอื่น การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำก็ไม่พบเรื่องการพัฒนา กล่าวคือ ก็จะใช้กรรมารเดิมในการดำเนินการเรื่องการจัดสรรน้ำให้กับลูกบ้าน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ทำนาไม่ค่อยมี รวมทั้งบางพื้นที่ที่มีแนวโน้มที่จะทำคลองส่งน้ำจากเขื่อนห้วยใหญ่ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มาใช้ทำการเกษตร และพื้นที่การทำวิจัยบางส่วนก็จะจัดการปัญหาเรื่องน้ำด้วยตนเอง คือ ใครจะทำการเกษตรในฤดูแล้งก็จะดูน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำป่าสัก หรือไม่ก็ดูน้ำขึ้นมาจากใต้ดินเพื่อทำการเกษตรในฤดูแล้ง

การปฏิบัติในขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ พบว่า การสร้าง กฎ เกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่เสนอกฎ เกณฑ์ ความต้องการตามกรอบการพัฒนา นอกจากนี้ยังพบว่า ประชาชนรวมทั้งคณะกรรมการในการจัดการน้ำขาดการประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร

2. อภิปรายผล

จากการวิจัย “การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 อภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

2.2 อภิปรายผลเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

โดยจะนำเสนอการอภิปรายผลตามลำดับข้างต้น ดังนี้

2.1 อภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

ซึ่งผู้วิจัยและคณะจะอภิปรายตามลำดับ ดังนี้

จากผลการวิจัยที่พบว่า รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางนิเวศที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการซ่อมแซมระบบน้ำที่ชำรุดเสียหายให้ใช้ได้เป็นปกติ เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง รองลงมาพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำมาวางแผน เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง และพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดคิวการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ และการซ่อมแซมเหมืองฝายโดยชาวบ้าน เป็นการปฏิบัติในระดับน้อย โดยสรุปแล้วรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบการปฏิบัติในระดับน้อยตามผลของการศึกษาที่นำเสนอมาข้างต้นนั้น คณะผู้วิจัยมองว่าปัจจุบันนี้การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรหน่วยงานภาครัฐ คือ กรมชลประทานได้เข้ามาแทรกแซงระบบการจัดการน้ำของชาวบ้านที่มีอยู่เดิม ซึ่งการจัดการน้ำของชาวบ้านที่มีอยู่เดิมจะเป็นระบบที่มีส่วนร่วมหรือชาวบ้านให้ความร่วมมือกันสูงมาก ถึงฤดูกาลทำนาก่อนฤดูฝนจะมีการประชุมคณะกรรมการเหมืองฝาย โดยจะเชิญเจ้าของที่ดินที่ทำนาทุกคนไปร่วมประชุมกัน ก็จะถือว่าเจ้าของที่นา คือ คณะกรรมการเหมืองฝายเพื่อการจัดการน้ำร่วมกัน หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะมาเตรียมขอนไม้ ก้อนหิน และหลักหมุดที่ทำจากไม้ตามจำนวนไร่ของนาตนเอง โดยที่นา 1 ไร่ จะต้องมิขอนไม้ยาวประมาณ 3-5 เมตร จำนวน 1 ขอน หลักหมุดที่ทำจากไม้ขนาดความยาวประมาณ 1 เมตรจำนวน 5 หลักหมุด ก้อนหินจำนวน 5 ก้อน ตามจำนวนไร่ที่ตนเองมีเมื่อจัดเตรียมเสร็จก็จะขน

ไปช่วยกันซ่อมแซมเหมืองฝายที่ใช้กันน้ำเข้าเหมืองของกลุ่มตนร่วมกัน การกระทำอย่างนี้จะทำกันเป็นระบบทุกปี

เมื่อความเจริญเข้ามาแทนที่ระบบของภูมิปัญญาชาวบ้านโดยกรมชลประทาน ได้เข้ามาจัดทำฝายกันน้ำที่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และจัดทำเหมืองคอนกรีต แทนการขุดลอกเหมืองตามระบบของภูมิปัญญาชาวบ้าน ประเด็นนี้ทำให้ระบบของภูมิปัญญาชาวบ้านสูญหายไป ส่งผลให้ประชาชนไม่ให้ความสนใจในการจัดการน้ำด้วยตนเอง เพราะระบบชลประทานนำความสะดวกสบายมาให้อย่างมากโดยไม่ต้องทุกข์ยากลำบากเหมือนสมัยก่อน

2.2 ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีระดับของการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการหรือขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร มีการปฏิบัติในระดับน้อย รองลงมาพบว่า มีคณะกรรมการเหมืองฝาย การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร อบต.ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำร่วมกัน มีการปฏิบัติในระดับน้อย และการประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร ก็มีการปฏิบัติในระดับน้อยเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การสร้าง กฎ เกณฑ์ และ โทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้แม่น้ำลำธารของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ พบการปฏิบัติในระดับน้อยด้วย โดยสรุปแล้ว การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนพบการปฏิบัติในการจัดทำน้อยตามผลของการศึกษาที่นำเสนอมาข้างต้น

คณะผู้วิจัยมองว่า การที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือน้อยหรือให้ความสำคัญน้อยต่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากปัจจุบันนี้ คณะผู้บริหารได้จัดการแก้ไขปัญหาระบบน้ำเพื่อการเกษตรเสร็จแล้ว โดยเป็นการจัดการปัญหาเรื่องน้ำใช้เพื่อการเกษตรเชิงโครงสร้าง หรือเชิงนโยบาย โดยทำการสร้างเขื่อนกันน้ำที่ปากห้วยใหญ่เมื่อฝนตกแม่น้ำสาขาย่อยจะไหลรวมกันที่หน้าเขื่อนจะไม่ไหลทะลักมารวมกับแม่น้ำป่าสักจึงทำให้ตำบลลงมูลเหล็กน้ำไม่ท่วม อีกทั้งกรมชลประทานได้เข้ามาแทรกแซงระบบการจัดการน้ำของชาวบ้านที่มีอยู่เดิม ซึ่งการจัดการน้ำของชาวบ้านที่มีอยู่เดิมจะเป็นระบบที่มีส่วนร่วมหรือชาวบ้านให้ความร่วมมือกันสูงมาก ถึงฤดูกาลทำนาก่อนฤดูฝนจะมีการประชุมคณะกรรมการเหมืองฝาย โดยจะเชิญเจ้าของที่ดินที่ทำนาทุกคนไป

ร่วมประชุมกัน ก็จะถือว่าเจ้าของที่นา คือ คณะกรรมการเหมืองฝายเพื่อการจัดการน้ำร่วมกัน หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะมาเตรียมขอนไม้ ก้อนหิน และหลักหมุดที่ทำมาจากไม้ตามจำนวนไร่ของตนเองตามที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น โดยกระทำแบบนี้เป็นประจำเพื่อกันมายาวนาน

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ทำให้ค้นพบประเด็นต่างๆ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคตลอดจนการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน คณะผู้วิจัยจึงเห็นสมควรมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.1.1 ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านตระหนักร่วมกันในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร เพื่อป้องกันน้ำเสียที่ไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองจากการใช้น้ำของชาวบ้านที่ขาดการตระหนักการใช้น้ำ

3.1.2 ผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลควรบรรจวาระเกี่ยวกับการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไว้ในแผนการพัฒนขององค์การบริหารส่วนตำบล

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

คณะกรรมการจัดการน้ำ ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากองค์การบริหารส่วนตำบล โดยนำพาไปศึกษาดูงานการจัดการน้ำของตำบลที่ประสบความสำเร็จในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ภาครัฐควรจัดทำประชาคมชาวบ้านก่อนดำเนินการจัดทำเขื่อน ฝายน้ำล้น หรือเหมืองคอนกรีต เพื่อประสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเรื่องการจัดการน้ำกับรูปแบบของภาครัฐ

3.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.4.1 ควรมีการวิจัยรูปแบบการจัดการน้ำเชิงนโยบายของระดับประเทศต่อผลกระทบเรื่องการจัดการน้ำด้วยตนเองของชาวบ้าน

บรรณานุกรม

- กฤตเมธ สุทธิหาญ เขียวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ และคุญฎี อาวุธณ์. (2546). การจัดการทรัพยากรน้ำของ
องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูล. ขอนแก่น:[ม.ป.พ.].
- การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ. [www.dnp.go.th/Watershed/class.htm]. April 27, 2004.
- กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์. (2546). การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม: แนวคิดและวิธีวิจัย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จักรพันธุ์ วงษ์บุรณาวาทย์. (2541). บทบาทและหน้าที่ขององค์กรประชาชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2530). ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน
บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน : ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ :
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โต สมบูรณ์. (2544). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันใน
จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการ โครงการสวัสดิการสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2538). การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีต่อโครงการ/กิจกรรม
การพัฒนาตามแนวทาง “บรม” และ “บวร” เพื่อสร้างสรุอดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่:
สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). การพัฒนาองค์กรท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนา
องค์กรท้องถิ่น (องค์การมหาชน).
- นิวัติ เรืองพานิช. (2542). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: คณะว
นศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2546). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2540). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แผนแม่บทป้องกันอุทกภัยน้ำท่วมและภัยแล้ง จังหวัดเพชรบูรณ์ ปี 2546-2549. (2545). เพชรบูรณ์:

[ม.ป.พ.].

พิรสิทธิ์ คำวนศิลป์ และสุภาวัฒนากร วงศ์นวนสุ. (2544). การวิจัยปฏิบัติการทางการพัฒนาสังคม.

ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมจันต์.

ไพบูลย์ เจริญทรัพย์. (2539). การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน. กรุงเทพมหานคร:

บริษัททวนนก จำกัด.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่างเชิงใหม่.

กรุงเทพมหานคร : สิริลักษณ์การพิมพ์.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2540). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.

ประจักษ์ ผลเรือง. (2546). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร

ดุฎิบัณฑิต สาขาพัฒนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2540). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

วิชัย เทียนน้อย. (2534). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา.

วีระวัฒน์ ปันนิตามัน. (2544). การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: ชีระป้อมวรรณกรรม.

สมพันธ์ เตชะอธิก, วิเชียร แสงชาติ, มานะ นาคำ & อภินันท์ ป้องภัย. (2540). การพัฒนาความเข้มแข็งของ

องค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สหทัย วิเศษ และคณะ. (2543). โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำลาว-ยวนโดยองค์กร

ท้องถิ่น. [ม.ป.ท.]:[ม.ป.พ.].

สุนันทา เลานันทน์. (2544). การพัฒนาองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ดี.ดี.บุ๊คส์โตร.

สุนิ มัลลิกะมาลย์. (2542). การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก.บี.

เจ.เพลท โปรเซสเซอร์.

สุปราณี แก้วเพชร. (2542). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์: ศึกษากรณี

ชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการ

จัดการโครงการสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

สุโขทัยธรรมมาธิราช มหาวิทยาลัย. (2530). เอกสารการสอนชุดวิชา การพัฒนาองค์การ หน่วยที่ 1 – 7.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

แสงชัย รัตนเสวีวงศ์. (2546). การจัดองค์กรควบคุมทรัพยากรน้ำ.

[<http://www.pxp.in.th/Magazine2001/06-law.htm>]. April 21, 2004.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). การวิจัยทางสวัสดิการสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุมาศ ทูริสุทธิ. (2540). การพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้นำในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน.
[ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].

อรุณ รัชธรรม. (2524). การพัฒนาองค์การ: การสร้างและพัฒนาการทำงานเป็นทีม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

_____. (2540). การพัฒนาองค์การ: แนวความคิด และการประยุกต์ใช้ในระบบสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร: หจก.สหชัยบล็อกและการพิมพ์.

Cohen, J., & Uphoff, N.T. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarify Through Specificity . [n.p.: n.d.]. World Development 8.

Werthiem, W.F. (1981). The Urgency Factor and Democracy : a theorical contribution to Unrisd' debate on participation. Geneva: Unrisd.

WHO/UNICEF. (1978). Report of the International Conference on Primary Health Care. New York: N.P. Press.

Lee, J. Cary, Editor. (1970). Community development as a process. Columbia: University of Missouri Press.

Warren Bennis. (1969). Organization Development: Its Nature, Origins and Prospect. [n.d.]: Addison – Wesley Publishing Co.

Warren W. B. & Warren H.S. (1971). “Management and Organization Development” Personnel Administration. [n.p.: n.d.].

Richard Beckhard. (1969). Organization Development: Strategies and Models. [n.d.]: Addison – Wesley Publishing Co.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ข

หลักฐานการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

บทความวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

Abstract

The purpose of this research were to study 1) model and procedure in water resource management in the upper Pasak watershed and 2) to develop the potentiality of local organization in water resource management in the upper Pasak watershed. The sample group consisted 791 samples and divided into two groups included 768 questionnaires by quantitative method and 23 interviewees. The research instrument was a questionnaire and interview were used as a tool for data collection. They were the unconstructed interviews. The data were analyzed by using descriptive statistics and content analysis for qualitative analysis.

The research findings were as follows :

1. The pattern and procedure of water resource management in the upper Pasak Watershed by the over all were at low level.
 - 1.1 the practicing of model and method in water management were also at low level.
 - 1.2 the patenting in the stages of water management were found that there were the barrage to managed water supply.
2. The potential development of local organization in water management in the upper Pasak watershed were found at low level although there were many barrage groups but there had no

cooperation among their groups, there were no network among water users in community villages or sup-district and the lack of participation.

3. The stage of problem awareness, demands and the issue of potential development found that people were not to take part in community meeting, they were only demanded for roads to there field.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำที่สำคัญที่สุดในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งไหลผ่านตอนกลางของจังหวัด จากทิศเหนือไปทิศใต้ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาผาหลาในจังหวัดเลยและมีห้วยลำธารหลายสายที่เกิดจาก เทือกเขาเพชรบูรณ์ไหลมาลงแม่น้ำป่าสัก ในฤดูฝนถ้าฝนตกชุกน้ำก็จะไหลเข้าท่วมล้นฝั่งทำให้เกิด อุทกภัยอย่างฉับพลัน เนื่องจากแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำที่แคบ ในทางตรงกันข้ามเมื่อถึงฤดูแล้งน้ำจะตื้น เินขาดตอนเป็นช่วงๆ ไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตร อย่างไรก็ตามแม่น้ำป่าสักได้ไหลหล่อ เลี้ยงที่ราบลุ่มในจังหวัดเพชรบูรณ์อันเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณตั้งแต่ตัวเมืองเพชรบูรณ์ไปจนถึงชุมชน โบราณเมืองศรีเทพ ซึ่งชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักในการ ดำรงชีวิตมาหลายชั่วอายุคน

ลุ่มน้ำป่าสักเป็นลุ่มน้ำสาขาทางทิศตะวันออกของลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีลักษณะรูปร่างแคบ เรียวยาวคล้ายขนนกครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา มีความกว้างประมาณ 45 กิโลเมตร ความยาวของลุ่มน้ำประมาณ 350 กิโลเมตร และมีพื้นที่รวมของลุ่มน้ำ ทั้งหมดประมาณ 16,292 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศของบริเวณลุ่มน้ำป่าสักทางตอนบน จะมี เทือกเขาเพชรบูรณ์ล้อมรอบทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกของแนวขนานตลอดลงมาถึงอำเภอหนอง ไข่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ก่อนที่จะค่อยๆ เปลี่ยนไปมีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ยๆ สลับกับที่ราบเพียงเล็กน้อย ลงมาทางใต้จนเข้าเขตจังหวัดลพบุรี สระบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่จึงจะเป็นที่ราบและเมื่อมีแม่น้ำป่าสักไหล ไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพื้นที่ก็จะเปลี่ยนเป็นที่ราบลุ่มจากลักษณะ ความแตกต่างของพื้นที่ทางตอนบนของต้นน้ำเป็นทิวเขาสูงแล้วเปลี่ยนเป็นพื้นที่ราบลุ่มจากลักษณะ ความแตกต่างของพื้นที่ทางตอนบนของต้นน้ำเป็นทิวเขาสูงแล้วเปลี่ยนเป็นพื้นที่ราบลุ่มทางปลายน้ำ ดังกล่าวนี้อาจจะทำให้แบ่งพื้นที่ของลุ่มน้ำป่าสัก (Pasak Basin) ออกเป็น 2 ตอนคือ

บริเวณลุ่มน้ำป่าสักตอนบน โดยเริ่มตั้งแต่อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์ลงไปจนถึง
อำเภอชัยบาดาลจังหวัดลพบุรี กับลุ่มน้ำป่าสักตอนล่างซึ่งเริ่มตั้งแต่อำเภอแก่งคอย อำเภอเมืองอำเภอสาก
ไห้ของจังหวัดสระบุรีลงไปจนถึงอำเภอท่าเรือ อำเภอนครหลวง และอำเภอเมืองของจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันแม่น้ำป่าสักโดยเฉพาะแนวลุ่มน้ำป่าสักตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่ของจังหวัดเพชรบูรณ์
ส่วนใหญ่ เริ่มเผชิญกับปัญหาวิกฤตหลายด้านอันเกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่
ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เช่นการตัดไม้ทำลายป่า การใช้สารเคมีในไร่นา การทิ้งขยะและระบายน้ำ
เสียลงในแม่น้ำสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและเกิดน้ำท่วมฉับพลันในฤดูฝน น้ำเน่า
เสีย ปลาตาย อีกทั้งแม่น้ำมีความตื้นเขิน เนื่องมาจากเศษดิน หิน ทราช ที่ไหลมาจากที่สูงและการทิ้งขยะ
ลงในแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากการขยายตัวของเขตเมืองส่งผลให้เกิดการขยายตัวของ
สิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่นถนนหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขวางทางน้ำทำให้น้ำไหลไม่ทันก่อให้เกิดน้ำท่วม ร่วม
ทั้งเกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ เช่น โครงการเหมืองฝายซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตสิ่งแวดล้อม
และระบบนิเวศในชุมชนลุ่มแม่น้ำป่าสัก(บริษัทเอสดี อีคอนคอร์ปชั่น จำกัด 2545 น.1-13)ได้รวบรวม
ข้อมูลจากส่วนราชการต่างๆเช่นข้อมูลจากกรมอุตุนิยมวิทยา กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อ
นำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยจัดลำดับพื้นที่เสี่ยงต่อการ
เกิดอุทกภัยออกเป็น 4 ระดับคือ พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยสูงพื้นที่ที่เสี่ยงต่ออุทกภัยปานกลาง พื้นที่
ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยต่ำ และพื้นที่ที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย

จากข้อมูลข้างต้น พบว่า พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ จะอยู่ใน
รัศมีห่างจากบริเวณแม่น้ำป่าสักระหว่าง 10-20 กิโลเมตร ซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่กว้างขวางมากขนานไปตาม
แม่น้ำป่าสัก

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวหลายชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้รวมตัวกัน เพื่ออนุรักษ์
และฟื้นฟู แม่น้ำป่าสัก โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นการจัดเวทีสนทนา และวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น
การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการบังคับใช้
กฎหมายกับผู้บุกรุกป่าและผู้ทิ้งขยะลงแม่น้ำอีกด้วย ในการแก้ปัญหาดังกล่าวประชาชนได้มีการ
รวมตัวกันในรูปขององค์กรท้องถิ่นที่เกิดจากการร่วมมือกันของประชาชน รัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน
เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาอยู่บ้าง แต่ในสภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ พบว่า การรวมตัวขององค์กรท้องถิ่นยัง

ไม่มีเอกภาพและไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร เพราะเป็นการรวมตัวของบางชุมชนและไม่มีความต่อเนื่องของกิจกรรมในการอนุรักษ์ อีกทั้งยังมีชุมชนอีกหลายชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ดังนั้นงานวิจัยในครั้งนี้จึงมีความมุ่งหวังที่ศึกษาว่าองค์กรท้องถิ่นมีองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนอย่างไร รวมทั้งจะมีรูปแบบในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนอย่างไร เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน” ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของพื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง และองค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็ก เนื่องจากเป็น อบต. ที่มีพื้นที่ติดกับลุ่มแม่น้ำป่าสัก และมีปัญหาด้านจัดการน้ำรวมทั้งเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยสูงของเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน (บริษัทเอสดี อีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด 2545 น.11-12)

ขอบเขตของเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตของเนื้อหาของการศึกษาคือการศึกษาในเรื่องประมวลองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักโดยองค์กรท้องถิ่น และการแสวงหารูปแบบ/วิธีการจัดการในการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน

ขอบเขตของประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ คณะผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหลัก
หลง และคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงมูลเหล็กที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำป่าสัก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
2. องค์การท้องถิ่นได้พัฒนาศักยภาพในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

องค์กรท้องถิ่น หมายถึง องค์การบริหารส่วนตำบลหลักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
และองค์การบริหารส่วนตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งประชาชนของตำบลหลัก
หลง และตำบลดงมูลเหล็กที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทรัพยากรน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร

การจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง องค์กรท้องถิ่นได้ร่วมมือกันในการจัดสรรทรัพยากรน้ำ
ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน เพื่อใช้ในการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรทรัพยากรน้ำเชิง
นโยบาย หรือการจัดสรรทรัพยากรน้ำเชิงปฏิบัติการในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรร่วมกัน

ลุ่มน้ำป่าสักตอนบน หมายถึง พื้นที่ที่ถูกกำหนดขึ้นมาในการศึกษาครั้งนี้ซึ่งมีส่วน
เกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรน้ำ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนในเขตลุ่มน้ำป่าสัก

ทั้งนี้ลุ่มน้ำป่าสักตอนบนเริ่มตั้งแต่อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ลงไปจนถึงอำเภอชัย
บาดาลจังหวัดลพบุรี

ลุ่มน้ำ คือ หน่วยพื้นที่หนึ่งทีประกอบด้วยทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากร
ที่มนุษย์สร้างขึ้น (คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์) และทรัพยากรคุณภาพชีวิต (สังคมสิ่งแวดล้อม)
ระบบลุ่มน้ำประกอบด้วยทรัพยากรเหล่านี้อยู่ร่วมกัน คละกันอย่างกลมกลืนจนมีเอกลักษณ์และ
พฤติกรรมร่วมกันเป็นลุ่มน้ำที่มีลักษณะและแสดงบทบาทเฉพาะจึงมักเรียกลุ่มน้ำเป็นทรัพยากร

(www.Dnp.go.th/Waters/class.htm, April, 27, 2004)

พื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยสันปันน้ำ (boundary) ซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำสายหลักในเขตลุ่มน้ำนั้นๆ เมื่อฝนตกลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำจะไหลออกสู่ลำธารสายย่อยๆ (sub-order) แล้วรวมกันออกสู่ลำธารใหญ่ (order) และรวมกันสู่แม่น้ำสายหลัก (mainstream) จนไหลออกปากน้ำ (outlet) ในที่สุด (www.Dnp.go.th/Waters/class.htm, April, 27, 2004)

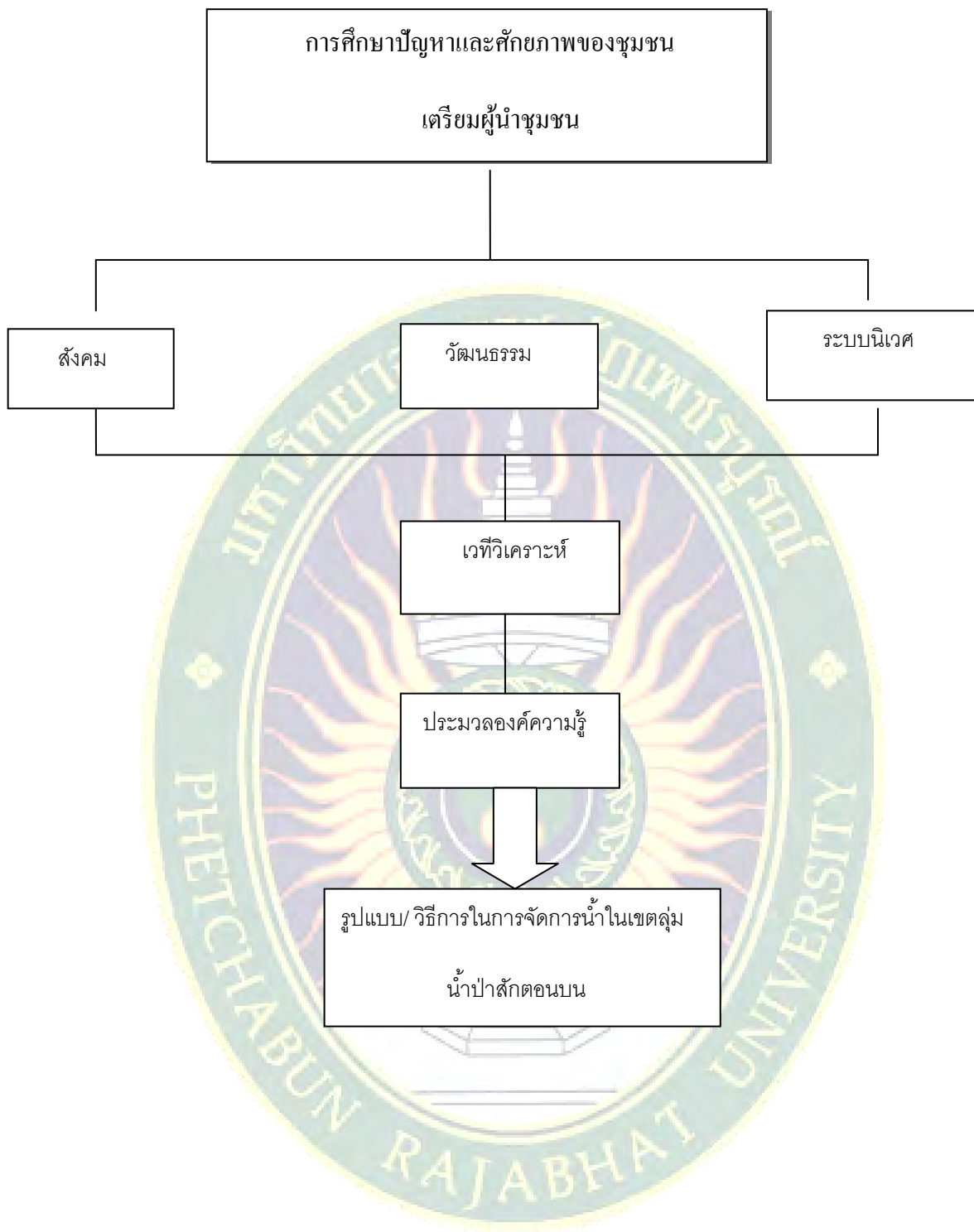
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องนี้มีแนวความคิดที่ใช้ศึกษา และมีกรอบแนวความคิดของการวิจัย ดังนี้

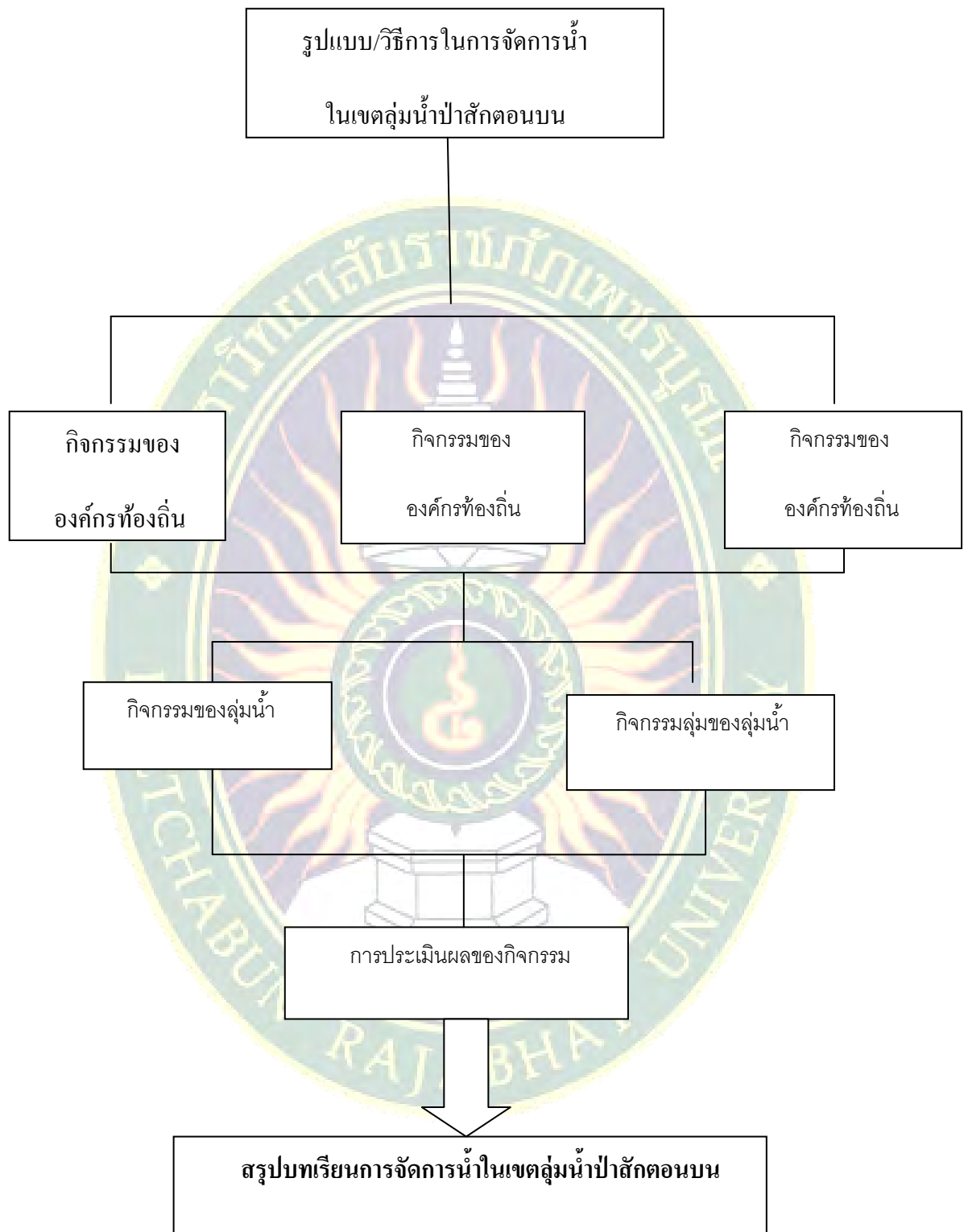
1. แนวคิดเกี่ยวกับลุ่มน้ำ
2. แนวคิดในการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรและองค์กรท้องถิ่น
4. กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

กรอบแนวความคิด

กรอบแนวความคิดในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะประมวลองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในลุ่มแม่น้ำเพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน ช่วงเวลาในการศึกษาจึงแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงที่ 1 เริ่มจากการศึกษาชุมชน การเตรียมชุมชนและผู้นำให้มีความสามารถในการศึกษาปัญหาและศักยภาพของชุมชนในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและระบบนิเวศ โดยผ่านเวทีการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบลและลุ่มแม่น้ำ และประมวลเป็นองค์ความรู้ในการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสัก ช่วงที่ 2 เป็นการจัดการน้ำในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักโดยองค์กรท้องถิ่น หลังจากนั้นผู้วิจัยเป็นฝ่ายสรุปเป็นบทเรียนในการจัดการน้ำโดยองค์กรท้องถิ่นโดยแสดงเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษา ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 2 (Phase)

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการศึกษาใช้วิธีการเชิงปริมาณและวิธีเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร
2. การศึกษาภาคสนาม
 - 2.1 การใช้แบบสอบถามเชิงปริมาณ
 - 2.2 การใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

1. คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็ก และองค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง
2. ประชาชนในเขตพื้นที่ท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็กและองค์การบริหารส่วน

ตำบลสักหลง

กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเชิงปริมาณ จำนวน 768 จากประชากรในเขตพื้นที่ท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลคงมูลเหล็กและองค์การบริหารส่วนตำบลสักหลงซึ่งเป็นคณะผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งสองแห่ง
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้บริหาร(นายก อบต.) และผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสองแห่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ check list แบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ของ ลิเคิร์ต (likert)
2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์สภาพและศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำโดยใช้ความถี่ร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในประเด็นสังคม ประเด็นวัฒนธรรม และประเด็นระบบนิเวศ

สรุปผลการวิจัยและการอภิปราย

ผลการศึกษาด้านรูปแบบและวิธีการในการจัดการทรัพยากรน้ำในการจัดทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบว่า รูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนมีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางนิเวศที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการซ่อมแซมระบบน้ำที่ชำรุดเสียหายให้ใช้ได้ปกติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการใช้น้ำวางแผน เป็นการปฏิบัติในระดับปานกลาง และพบว่าการปฏิบัติเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ และการซ่อมแซมเหมืองฝาย โดยชาวบ้านเป็นการปฏิบัติในระดับน้อย

นอกจากนี้การปฏิบัติของรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบนยังพบว่า คณะกรรมการในการจัดการน้ำขององค์กรบริหารส่วนตำบลมีน้อยเกินไป ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยมาทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองหรือที่ประชุมไม่ค่อยมาทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองหรือประชุมไม่ค่อยครบและนานๆจะประชุมกันครั้ง โดยเฉพาะก่อนฤดูทำนา ส่วนใหญ่จะแต่งตั้งขึ้นมาลอยๆมากกว่าโดยส่วนใหญ่โดยส่วนใหญ่คณะกรรมการในการจัดการน้ำจะเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และชาวบ้านที่ทำนา ในการจัดตั้งคณะกรรมการก็จะกำหนดกันขึ้นมาเอง ส่วนการปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการน้ำ พบว่า มีการขุดเหมืองเล็กๆ เพื่อส่งน้ำไปในนาของชาวบ้านเพิ่ม กล่าวคือ เดิมจะใช้น้ำผ่านนาของคนอื่นก่อน คือ นำน้ำเข้านาคนอื่นให้เต็มก่อนแล้วค่อยเปิดทางน้ำมาที่นาตนเอง นอกจากนี้ได้มีการทำถนนโดยถมดินและหินลูกรังลงไปในทุกนาผ่านหัวแปลงของนาชาวบ้านเพื่อทำถนน เพื่อสะดวกในการขนข้าวช่วงเก็บเกี่ยวข้าวรวมถึงการใช้น้ำนี้เป็นคันคูกันน้ำป้องกันน้ำท่วมด้วย และการใช้น้ำหรือระบบจัดการน้ำใช้ร่วมกัน คือ ในวันนั้นใครใช้น้ำเข้า

นาตนเองก่อนก็ให้คนอื่นใช้น้ำให้เต็มมาก่อน คนต่อไปก็จะใช้เป็นลำดับต่อไป หรือไม่ก็จะมีการเจรจากันโดยขอแบ่งน้ำมาจากคนแรกก่อนหากมีการใช้น้ำตรงกันหรือใช้น้ำวันเดียวกัน โดยทำเป็นน้ำล้นจากคูกั้นน้ำของคนแรก กล่าวคือ คนแรกจะทำคูกั้นน้ำที่เหมือนแบบปิดทางน้ำไม่ให้ น้ำไหลผ่านเลย เมื่อมีการเจรจากันก็จะลดคูกั้นน้ำลงให้น้ำไหลล้นไปได้เพื่อจะให้คนที่มาเจรจาได้ใช้น้ำร่วมด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ปัญหาการใช้น้ำร่วมกันจะไม่ค่อยมี เพราะมีน้ำเพียงพอสำหรับชาวนาทุกคน ในบางครั้งการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรก็พบว่า ชาวบ้านช่วยกันนำเครื่องสูบน้ำไปช่วยกันสูบน้ำไปจากแม่น้ำป่าสักให้ไหลไปตามเหมืองไปสู่นาตนเองในช่วงการทำนาปี

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน พบว่าการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน มีระดับของการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าการปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการหรือมีขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพขององค์กรหรือกลุ่มเพื่อการจัดการน้ำเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร และพบว่ามีความกระตือรือร้นในการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร และการสร้างกฎเกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ พบการปฏิบัติในระดับน้อย นอกจากนี้การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ ยังพบว่าการสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการรักษาน้ำใช้ในการเกษตรที่สะอาดยังมีน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมน้อยหรือให้ความร่วมมือน้อยในการประชุมปรึกษาหารือเรื่องการใช้น้ำร่วมกัน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการทำนาไม่ค่อยมี

การปฏิบัติเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น เพื่อรับทราบปัญหาความต้องการ และประเด็นที่จะพัฒนาประกอบการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ พบว่า ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม หากมีการประชุมก็จะนำเสนอประเด็นปัญหาอื่นๆ ไม่ใช่เรื่องการใช้งานน้ำ คือ ให้ทำถนนลงไปในนาเพื่อสะดวกในการขนข้าวเปลือกขึ้นมาจากนา เพราะนาตนเองอยู่ลึกกว่านาของคนอื่น การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำก็ไม่พบเรื่องการพัฒนา กล่าวคือ ก็จะใช้กรรมการเดิมในการดำเนินการเรื่องการจัดสรรน้ำให้กับลูกบ้าน เนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำใช้ทำนาไม่ค่อยมี รวมทั้งบางพื้นที่มีแนวโน้มที่จะทำคลองส่งน้ำจากเขื่อนห้วยใหญ่ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มาใช้ทำการเกษตรและพื้นที่การทำวิจัยบางส่วนก็

จะจัดการปัญหาเรื่องน้ำด้วยตนเอง คือ ใครจะทำการเกษตรในฤดูแล้งก็จะดูน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำป่าสัก หรือไม่ก็ดูน้ำขึ้นมาจากใต้ดินเพื่อทำการเกษตรในฤดูแล้ง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ทำให้ค้นพบประเด็นต่างๆที่เป็นปัญหาและอุปสรรคตลอดจนการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน คณะผู้วิจัยจึงเห็นสมควรมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการสร้างแรงจูงใจ ให้ชาวบ้านตระหนักร่วมกันในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร เพื่อป้องกันน้ำเสียที่ไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองจากการใช้น้ำของชาวบ้านที่ขาดการตระหนักการใช้น้ำ
2. ผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลควรบรรจวาระเกี่ยวกับการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไปในแผนการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

คณะกรรมการจัดการน้ำ ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากองค์การบริหารส่วนตำบล โดยพาไปศึกษาดูงานการจัดการน้ำของตำบลที่ประสบความสำเร็จในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ภาครัฐควร จัดทำประชาคมชาวบ้านก่อนดำเนินการจัดทำเขื่อน ฝายน้ำล้น หรือเหมืองคอนกรีต เพื่อประสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเรื่องการจัดการน้ำกับรูปแบบของภาครัฐ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยรูปแบบการจัดการน้ำเชิงนโยบายของระดับประเทศต่อผลกระทบเรื่องการจัดการน้ำด้วยตนเองของชาวบ้าน

บรรณานุกรม

กฤตเมธ สุทธิหาญ เขียวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ และคุชฎี आयวัฒน์. (2546). การจัดการทรัพยากรน้ำของ
องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูล. ขอนแก่น:[ม.ป.พ.].

การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ. [www.dnp.go.th/Watershed/class.htm]. April 27, 2004.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์. (2546). การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม: แนวคิดและวิธีวิจัย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จักรพันธุ์ วงษ์บุรณาวาทย์. (2541). บทบาทและหน้าที่ขององค์กรประชาชนในเรื่อง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชูศักดิ์ วิทยาก็ค. (2530). ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน : ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ :
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โต สมบูรณ์. (2544). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนัน
ในจังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการโครงการสวัสดิการ
สังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2538). การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีต่อโครงการ/
กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บรม” และ “บวร” เพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทอง
หนองจอก. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่:
สรีรลักษณ์การพิมพ์.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). การพัฒนาองค์กรท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สถาบัน
พัฒนาองค์กรท้องถิ่น (องค์การมหาชน).

นิวัติ เรืองพานิช. (2542). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: คณะวน
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

_____. (2546). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2540). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แผนแม่บทป้องกันอุทกภัยน้ำท่วมและภัยแล้ง จังหวัดเพชรบูรณ์ ปี 2546-2549. (2545). เพชรบูรณ์:
[ม.ป.พ.].

พิรสิทธิ์ คำวนศิลป์ และสุภาวดีนากร วงศ์ธนวุธ. (2544). การวิจัยปฏิบัติการทางการพัฒนาสังคม.
ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมจันต์.

ไพบุลย์ เจริญทรัพย์. (2539). การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
บริษัททวนนก จำกัด.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่างเชิงใหม่.
กรุงเทพมหานคร : สิริลักษณ์การพิมพ์.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2540). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.

ประจักษ์ ผลเรือง. (2546). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ ศิลปศา
สตรุษบัณฑิต สาขาพัฒนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2540). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิชัย เทียนน้อย. (2534). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา.

วีระวัฒน์ ปันนิตามัน. (2544). การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: ธีระป้อมวรรณกรรม.

สมพันธ์ เตชะอธิก, วิเชียร แสงชาติ, มานะ นาคำ & อภินันท์ ป้องกัญ. (2540). การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สหทัย วิเศษ และคณะ. (2543). โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำลาว-ยวนโดยองค์กรท้องถิ่น. [ม.ป.ท.]:[ม.ป.พ.].

สุนันทา เลานันทน์. (2544). การพัฒนาองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ดี.ดี.บุ๊คส์ไตร์.

สุณี มัลลิกะมาส. (2542). การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. บี.เจ.เพลท โปรเซสเซอร์.

สุปราณี แก้วเพชร. (2542). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอคส์: ศึกษากรณีชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการโครงการสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

สุโขทัยธรรมมาธิราช มหาวิทยาลัย. (2530). เอกสารการสอนชุดวิชา การพัฒนาองค์การ หน่วยที่ 1 – 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

แสงชัย รัตนเสรีวงศ์. (2546). การจัดองค์กรควบคุมทรัพยากรน้ำ.

[<http://www.pxp.in.th/Magazine2001/06-law.htm>]. April 21, 2004.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). การวิจัยทางสวัสดิการสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุมาศ ทูริสุทธี. (2540). การพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].

อรุณ รัชธรรม. (2524). การพัฒนาองค์กร: การสร้างและพัฒนาการทำงานเป็นทีม. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

_____. (2540). การพัฒนาองค์กร: แนวความคิด และการประยุกต์ใช้ในระบบสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร: หจก.สหชัยบล็อกและการพิมพ์.

Cohen, J., & Uphoff, N.T. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarify
Through Specificity . [n.p.: n.d.]. World Development 8.

Werthiem, W.F. (1981). The Urgency Factor and Democracy : a theoretical contribution to Unrisd'
debate on participation. Geneva: Unrisd.

WHO/UNICEF. (1978). Report of the International Conference on Primary Health Care. New
York: N.P. Press.

Lee, J. Cary, Editor. (1970). Community development as a process. Columbia: University of
Missouri Press.

Warren Bennis. (1969). Organization Development: Its Nature, Origins and Prospect. [n.d.]: Addison
– Wesley Publishing Co.

Warren W. B. & Warren H.S. (1971). "Management and Organization Development" Personnel
Administration. [n.p.: n.d.].

Richard Beckhard. (1969). Organization Development: Strategies and Models. [n.d.]: Addison –
Wesley Publishing Co.

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สาขาวิชารัฐศาสตร์

ที่ รบ.26/2555 วันที่ 14 มีนาคม 2555

เรื่อง ขอมอบผลงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขต
ลุ่มน้ำป่าสักตอนบน ให้ อบต. ดงมูลเหล็ก เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

เรียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงมูลเหล็ก

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธานี สุขเกษม และอาจารย์วุฒิพงศ์ บัวชัย สังกัดสาขาวิชารัฐศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพ
องค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก
นายไฉน ก้อนทอง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ในการเก็บ
ข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี และได้ขอค้นพบจากงานวิจัยที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของท่าน
จึงขอมอบผลการวิจัยให้ อบต. ดงมูลเหล็ก เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(นายธานี สุขเกษม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

โทรศัพท์สาขาวิชารัฐศาสตร์ 056-717100 ต่อ 1921,1310,1922

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สาขาวิชารัฐศาสตร์

ที่ รบ.27/2555 วันที่ 14 มีนาคม 2555

เรื่อง ขอมอบผลงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขต
ลุ่มน้ำป่าสักตอนบน ให้ อบต. สักหลง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

เรียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสักหลง

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธานี สุขเกษม และอาจารย์วุฒิพงศ์ บัวซ้อย สังกัดสาขาวิชารัฐศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพ
องค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน” ซึ่งได้รับความร่วมมือจากท่านและ
บุคลากรในหน่วยงานของท่าน รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านในตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ใน
การเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี และได้ขอค้นพบจากงานวิจัยที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของ
ท่าน จึงขอมอบผลการวิจัยให้ อบต. สักหลง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(นายธานี สุขเกษม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

โทรศัพท์สาขาวิชารัฐศาสตร์ 056-717100 ต่อ 1921,1310,1922

แบบสอบถาม
เรื่อง
การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำ
ในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

คำชี้แจง

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ
 - 1) ศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
 - 2) พัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
2. แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย
 - ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ส่วนที่ 2 รูปแบบหรือวิธีการจัดการน้ำ
 - ส่วนที่ 3 การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ
 - ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ

การตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษารูปแบบหรือวิธีการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน และนำมาซึ่งการพัฒนาองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตรต่อไป และการตอบแบบสอบถามของท่านจะไม่มีผลเสียหรืออันตรายใดๆ ต่อท่าน โดยคณะผู้วิจัยจะถือเป็นความลับและจะนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

ขอขอบคุณที่กรุณาตอบแบบสอบถามนี้

คณะผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธาณี สุขเกษม

อาจารย์วุฒิพงศ์ บัวซ้อย

สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน ☐ หน้าข้อความที่เป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน พร้อมกับเติมข้อความลงในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. เพศ (1) ☐ ชาย (2) ☐ หญิง
2. อายุ (1) ☐ ต่ำกว่า 25 ปี (2) ☐ 25 – 30 ปี
(3) ☐ 31 – 40 ปี (4) ☐ 41 – 50 ปี
(5) ☐ 51 – 60 ปี (6) ☐ มากกว่า 60 ปี ขึ้นไป
3. สถานภาพสมรส (1) ☐ โสด (2) ☐ สมรส
(3) ☐ หม้าย / หย่าร้าง / แยกกันอยู่
4. ระดับการศึกษาสูงสุด (1) ☐ ประถมศึกษา หรือต่ำกว่า (2) ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
(3) ☐ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (4) ☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
(5) ☐ ปริญญาตรี (6) ☐ ปริญญาโท
(7) ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....
5. อาชีพ (1) ☐ เกษตรกร (2) ☐ ค้าขายรายย่อย / อาชีพอิสระ
(3) ☐ ผู้ประกอบการ/เจ้าของธุรกิจ (4) ☐ ลูกจ้าง / พนักงานบริษัท
(5) ☐ แม่บ้าน/พ่อบ้าน/เกษียณ (6) ☐ รับจ้างทั่วไป
(7) ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....
6. รายได้ส่วนตัวเฉลี่ยต่อเดือน (1) ☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท (2) ☐ 5,000 – 10,000 บาท
(3) ☐ 10,001 – 15,000 บาท (4) ☐ 15,001 – 20,000 บาท
(5) ☐ 20,001 – 25,000 บาท (6) ☐ 25,001 – 30,000 บาท
(7) ☐ 30,001 บาท ขึ้นไป

ส่วนที่ 2 รูปแบบหรือวิธีการจัดการน้ำ (ต่อ)

การดำเนินการ	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
11. มีการจัดประชุมเพื่ออธิบายให้ชุมชนเข้าใจ เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ เพื่อทำการเกษตร					
12. มีการติดตามประเมินผล การใช้น้ำของชุมชนหรือหมู่บ้าน					
13. การใช้สื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เสริมสร้างจิตสำนึก เช่น ใบปลิว แผ่นพับ วิทยุท้องถิ่น เสียงตามสาย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ					
14. การร่วมช่วยเหลือด้านแรงงานในการสร้างแหล่งน้ำ หรือซ่อมแซมแหล่งน้ำ					
15. มีการจัดคิวการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ					
16. มีโทษปรับหรือการประนามกับบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์/ระเบียบการใช้น้ำ					
17. การซ่อมแซมเหมืองฝาย โดยชาวบ้าน					
18. การขุดลอกเหมือง คลองโดยชาวบ้าน					

ส่วนที่ 3 การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ

ชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับการปฏิบัติที่เป็นจริง เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของ
องค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำของชุมชนหรือหมู่บ้านหรือตำบลของท่าน

การดำเนินการ	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
<u>มิติทางสังคม</u>					
1. การจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร					
2. มีคณะกรรมการเหมือง ฝ่าย					
3. อบต. มีส่วนร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการจัดการน้ำใช้ในการเกษตร					
4. การอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน หรือคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร					
5. การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้านหรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร					
<u>มิติวัฒนธรรม</u>					
6. อบต. ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความร่วมมือระหว่างชุมชนหรือหมู่บ้าน หรือตำบลเพื่อการจัดการน้ำร่วมกัน					
7. การถ่ายทอดความรู้ ในการจัดสรรน้ำให้กับคนรุ่นต่อไปของคณะกรรมการเพื่อใช้ในการเกษตร					
8. คณะกรรมการในการจัดการน้ำ นำความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีสมัยเก่าแก่ มาใช้ในการจัดการน้ำ หรือรักษาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร					
9. การสืบต่อ หรือสานต่อเกี่ยวกับคณะกรรมการเหมือง ฝ่ายของชาวบ้านในปัจจุบัน					
10. การประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการในการจัดการน้ำใช้เพื่อการเกษตร					

ส่วนที่ 5 การพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำ (ต่อ)

การดำเนินการ	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
<u>มิติระบบนิเวศ</u>					
11. มีคณะกรรมการดูแลเรื่องระบบนิเวศของแม่น้ำ ลำคลอง					
12. การถ่ายทอดความรู้ในการป้องกันตลิ่งพังให้กับคนรุ่นต่อไปของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ					
13. การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างชุมชน หรือหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อการรักษาน้ำใช้ในการเกษตรที่สะอาด					
14. การสร้าง กฎ เกณฑ์ และโทษปรับสำหรับบุคคลที่ทำให้ น้ำเน่าเสียของคณะกรรมการในการจัดการน้ำ					
15. คณะกรรมการในการจัดการน้ำ มีการณรงค์เพื่อปลูกป่าเพื่อรักษาต้นน้ำ					

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรุณาตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์สำหรับนายก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

คำชี้แจง การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ศึกษารูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
- 2) พัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

1. วันที่สัมภาษณ์.....
2. เวลาสัมภาษณ์.....
3. สถานที่สัมภาษณ์ บ้าน.....ตำบล.....
4. ผู้ให้สัมภาษณ์.....
5. ผู้สัมภาษณ์.....

คำถามเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน

มิติทางนิเวศ

1. ตำบลนี้ส่วนใหญ่ใช้น้ำในการทำการเกษตรมาจากแหล่งน้ำใด (แม่น้ำ ห้วย คลองชลประทานอื่นๆ)

.....

.....

.....

.....

2. สภาพของแหล่งน้ำส่วนใหญ่เป็นอย่างไรบ้าง (ต้นเงิน แคว พังทลายอื่นๆ).....

.....

.....

.....

.....

3. ถัดลงกับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรเป็นอย่างไร.....

.....

.....

มติทางสังคม

1. มีรูปแบบหรือวิธีการจัดสรรน้ำใช้เพื่อการเกษตรกันอย่างไร.....

2. มีการบรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ แผนพัฒนา 3 ปี หรือแผนพัฒนาประจำปีหรือเปล่าในเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร.....

3. มีการรักษาซ่อมแซมแหล่งน้ำกันอย่างไร.....

มติทางวัฒนธรรม

1. มีระบบเหมือง ฝายหรือไม่.....

คำถามเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำป่าสักตอนบน
มติทางสังคม

1. มีคณะกรรมการในการดูแลหรือจัดสรรการใช้น้ำร่วมกันหรือไม่.....

2. อบต.เข้าไปดูแลเรื่องการใช้เพื่อการเกษตรอย่างไร.....

3. ท่านมีแนวทางการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำ หรือองค์กรผู้ใช้น้ำ ในการใช้น้ำร่วมกันอย่างไร.....

มิติทางนิเวศ

1. มีการขุดลอก เหมือง คลอง แม่น้ำ กันอย่างไร.....

2. คณะกรรมการมีการรักษาน้ำใช้เพื่อการเกษตรกันอย่างไร.....

3. คณะกรรมการในการจัดการน้ำ ควรมีการพัฒนาเกี่ยวกับการรักษาสภาพแม่น้ำ ลำคลอง ห้วย
เหมือง กันอย่างไร.....

มติทางวัฒนธรรม

1. ชวนามีการร่วมกันในการซ่อมแซมเหมือง ฝาย หรือไม่.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีแนวทางในการพัฒนาระบบการซ่อมแซม เหมือง ฝาย แม่น้ำ คลอง อย่างไร.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในการให้สัมภาษณ์

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล

นายธานี สุขเกษม

Mr. Thanee Sukkasem

2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

3-1502-00043-02-5

3. ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายนิติการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000 โทร (056) 737058#1304, 081-0468379

5. ประวัติการศึกษา

5.1 ป.ตรี : ประวัติศาสตร์ มศว. ประสานมิตร

5.2 ป.ตรี : รัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง) ม. รามคำแหง

5.3 ป.ตรี : นิติศาสตร์ มสธ.

5.4 ป.โท : ประวัติศาสตร์ มศว. ประสานมิตร

5.5 ป.โท : ร.ม. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) ม. ธรรมศาสตร์

5.6 ป.โท : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ม.รามคำแหง

5.7 ป.เอก : เกษศึกษาครบหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.8 ป.เอก : กำลังศึกษารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต ม.อุบลราชธานี (กำลังทำวิทยานิพนธ์)

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ สาขาวิชารัฐศาสตร์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

1) “พฤติกรรมการณ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนจังหวัด” 2535, ทุนมหาวิทยาลัย

2) “การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์” 2539, ทุนมหาวิทยาลัย

- 3) “ความรู้ ทักษะและการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาตำบลของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเพชรบูรณ์ ”2540, ทุมนมหาวิทยาลัย
- 4) “พัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเพชรบูรณ์ ”2541, ทุมนมหาวิทยาลัย
- 5) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” 2549, ทุณาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” 2550, ทุณาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 7) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” 2551, ทุณาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. ชื่อ-นามสกุล

นายวุฒิพงษ์ บัวชัย

Mr.Wutthiphong Buachoi

2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3-6703-00533-98-4

3. ตำแหน่งปัจจุบัน

ประธานสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบูรณ์

4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000 โทร 056-717135, 081-4372537 e-mail :

wutthiphong_b@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

5.1 ป.ตรี :ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2542

5.2 ป.โท : สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2545

5.3 ประกาศนียบัตรบัณฑิต : การจัดการและการประเมินโครงการ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์ 2545

5.4 ประกาศนียบัตร : หลักสูตรผู้ทำหน้าที่นักสังคมสงเคราะห์ตามประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความอาญา สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย 2546

5.5 ป.โท : รัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2549

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

สาขาวิชาสาขาวิชารัฐศาสตร์ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการ ทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละผลงานวิจัย

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : -ไม่มี-

7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย

1) การประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ : กรณีศึกษา กองทุน
หมู่บ้าน บ้านคลองตะเคียน ตำบลตะกุดไร อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์”, 2545, ตนเอง

2) “การศึกษาเพื่อพัฒนาต้นแบบ (Prototype Research) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
และการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแก่ชุมชน : กรณีศึกษา พัฒนาต้นแบบชุมชนสมานฉันท์ (ภาคกลาง)”
(วิจัยร่วม), 2546, ตนจากกระทรวงยุติธรรม

3) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” (วิจัยร่วม), 2549, ทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” (วิจัยร่วม), 2550, ทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5) “แนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง” ทุนวิจัยจากสำนักวิจัยแห่งชาติ งบประมาณปี 2550

6) “การพัฒนาบุคลิกภาพของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์” ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ งบประมาณปี 2549

7) “การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์” ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ งบประมาณปี 2550

8) “พฤติกรรมทางการเมืองในการจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีของ อบต. ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ทุนตนเอง ปี 2550

9) กรณีศึกษา: เด็กและเยาวชนกับกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในสังคม. ทุนจากโครงการ child watch Thai ปี 2553

10) กรณีศึกษา: เกษียณ. ทุนจากโครงการ child watch Thai ปี 2553

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน

1) “การประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ : กรณีศึกษา กองทุนหมู่บ้าน บ้านคลองตะเคียน ตำบลตะกุดไร อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์”, 2545, ทุนตนเอง

2) “การศึกษาเพื่อพัฒนาต้นแบบ (Prototype Research) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทแก่ชุมชน : กรณีศึกษา พัฒนาด้านแบบชุมชนสมานฉันท์ (ภาคกลาง)” (วิจัยร่วม), 2546, ทุนจากกระทรวงยุติธรรม

3) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” (วิจัยร่วม), 2549, ทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4) “การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประจำจังหวัดเพชรบูรณ์” (วิจัยร่วม), 2550, ทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5) “แนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง” ทุนวิจัยจากสำนักวิจัยแห่งชาติ งบประมาณปี 2550

6) “การพัฒนาบุคลิกภาพของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์” ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ งบประมาณปี 2549

7) “การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์” ทนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ งบประมาณปี 2550

8) “พฤติกรรมทางการเมืองในการจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีของ อบต. ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ทนตนเอง ปี 2550

9) กรณีศึกษา: เด็กและเยาวชนกับกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในสังคม. ทนจากโครงการ child watch Thai ปี 2553

10) กรณีศึกษา: เกย์วัยรุ่น. ทนจากโครงการ child watch Thai ปี 2553

7.4 งานวิจัยที่กำลังทำ : ชื่อข้อเสนอการวิจัย แหล่งทุน และสถานภาพในการทำวิจัยว่าได้ทำการวิจัยลุล่วงแล้วประมาณร้อยละเท่าใด

1) การศึกษาด้านแบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของ อบต. ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. ทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีงบประมาณ 2553 ดำเนินการไปแล้ว 80 เปอร์เซ็นต์

